

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

	הלכות הכירות וקבלנות (שכ-של)	
1	מקבל או חוכר מחבירו היאך יתנהג זה עם זה	שכ
3	המקבל בית השלחין ושדה האילן ויבשו	שכא
6	המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה	שכב
8	המקבל שדה מחבירו ולקתה בעומריה	שכג
8	המקבל שדה לזורעה מין ידוע ובא לשנותה	שכד
8	המקבל שדה מחבירו אם רשאי לזורעה פשתן	שכה
9	המקבל שדה לזורעה שומשמן זורעה חמין	שכו
9	דין מקבל שבא להסתלק ועדיין לא נגמרו הזרעים	שכז
9	דין מקבל שרוצה להסתלק מפני רעת השדה	שכח
10	המקבל שדה לזמן ומת והניח בן	שכט
11	המקבל שדה ליטע כמה אילנות	של

סימן שכ – מקבל או חוכר מחבירו היאך יתנהג זה עם זה

(א) אחד השוכר (א) מחבירו שדה לזורעה או כרם לאכול פירותיו בדמים או ששכר ממנו בפירות קצובים, דין אחד יש להם, והשוכר בפירות הוא נקרא חוכר:

(⁸) אחד השוכר כו' - כלל דבריו הוא, דאחד השוכר שדה וכרם בדמים מזומנים, ואחד שלא שכרה בדמים מזומנים אלא ששכרה ליתן לבעל הבית בכל שנה כך וכך תבואה, דין אחד להם, ובשניהן אף אם ילקה השדה ולא תצמיח כראוי, צריך ליתן לבעל השדה או הכרם כל דמי קצבתו הן במזומנים הן בפירות כפי מה שיהיה השכירות, אם לא שהיה מכת מדינה ועל דרך שיתבאר בסימן שכ"א ושכ"ב (סמ"ע)

(ב) המקבל שדה או פרדס כדי לעבוד אותו ולהוציא עליו יציאות(ב), ויתן לבעל הקרקע שלישי התבואות או רביע או מה שיתנו ביניהם, הוא נקרא מקבל(ג). הגה: ואין כותבין שטר דיניהם אלא מדעת שניהם, שמסנכתב השטר אין יכולין לחזור בו והוי ליה כמלוה בשטר(ד), והמקבל נותן שטר הכתיבה מן השטר(ה):

(²) ולהוציא עליו הוצאות - כל המקבל על עצמו שיתן הוא ההוצאות, אזי הפירות שיוציא השדה הן שלו ואינו נותן לבעל הבית אלא חלק ממנו שלישי או רביע, לאפוקי סתם אריס דבעל השדה נותן ההוצאה והזרע, דאז בעל השדה נוטל הפירות ונותן [ל]אריס שלישי או רביע (סמ"ע).

(³) המקבל כו' עד והוא נקרא מקבל - ודין מקבל אינו כדין שוכר וחוכר, שהמקבל לעולם אינו נותן לנותן אלא לפי מה שיוציא מהשדה או הכרם, שאם יהיו פירות הרבה יהיה שלישי או רביעית דבעל הבית ג"כ הרבה, ואם מעט מעט. עוד יש ביניהן נ"מ לדינא, וכמו שיתבאר בסימנים שלפנינו (סמ"ע).

(⁷) והוי ליה כמלוה בשטר - שהרי משכתבו תהיה הכתיבה עליו כמלוה בשטר לטרוף על ידו ממשועבדים שלו מה שקצב עמו, ולא ניחא לסתם אנשים שיהיה עליהן שטר כזה, מיהו היינו דוקא כשפרט בתוך השטר קצבה ידועה ליתן לו, אבל אם לא נפרט בתוך השטר אלא שיתן לבעל השדה שלישי או רביעית מהיוצא מהשדה כפי מה שיהיה, שאין לזה דבר קצוב וידוע, אין מוציאים בשטר כזה ממשועבדין (סמ"ע). וקשה על זה שהרי אפילו שוכר במעות וכתב שטר עליו נמי אינו כמלוה בשטר משום דלא נכתב אלא כדי שהשוכר לא יחזיק בדבר כאילו זה שלו (וכ"כ בשו"ע שי"ז סעיף א'), דאפילו שכירות בשטר יכול לטעון פרעתי ע"ש. ולכן נראה לענ"ד דמ"ש "והו"ל כמלוה בשטר" לאו למשעבדי קאמר, וכן לא לענין פרעתי, אלא לענין מ"ש ומשכתבו אין יכולין לחזור בהן ואם התנו שישלם לו כלום משכתבו קנו והו"ל כמלוה בשטר (קצה"ח). מיירי כאן בלא קנין, דאי בקנין למה לא יכתבו בלא דעתם, והרי סתם קנין לכתובה עומד כמבואר בסימן ל"ט ס"ג. ועוד, דאי בקנין א"כ שוב אין כתיבת שטר חוב להם שהרי בלא"ה בקבלן לכו"ע א"י לחזור (פ"ת).

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

(7) והמקבל נותן שכר הכתיבה - ואפילו אם בשנה זו לא יזרע השדה כמנהג עובדי האדמה, ולא תהיה לו הנאה מהשדה שנה זו, אפ"ה צריך לתת לו שכר הכתיבה (סמ"ע).
(ג) כל דבר שהוא לסייג הארץ בעל הקרקע חייב בו(ו), וכל דבר שהוא שמירה יתירה החוכר או המקבל חייב בו. הקרדום שחופרין בו הארץ והכלים שנושאים בהם העפר(ז), והדלי והכד וכיוצא בהם שדולים בהם המים, על בעל הקרקע, וחטימת המקומות שמקבצים בהם המים, על החוכר או על המקבל, ויש אומרים דבחוכר אין על בעל השדה כלום(ח):

(1) כל דבר שהוא לסייג הארץ כו' - דינו של מקבל, שכל דבר שאין השדה נשמר זולתו, כגון הסייג והחפירה שסביב השדה, הוא על בעל השדה, וכל דבר שהוא כדי לעשות שמירה מעולה הוא על המקבל (סמ"ע).

(2) הקרדום שחופרין בו כו' - ויתן בעל השדה עיקר הדברים הצריכים לעבודת קרקע, כמו הקרדום שחופרין בו והכלים שמוציאין בו העפר, והדלי והכד שדולין בו. והדברים שאינן מעיקר העבודה אלא כדי להקל מהעבודה, כגון היאורים שעושין להמשיך בהם מים על פני השדה, על המקבל לעשותן. והטעם, כיון דהטירחא מוטלת על המקבל, אם ירצה הוא להקל עליו טירחות ההשקאה או השמירה יעשיהן משלו (סמ"ע).

(3) דבחוכר אין על בעל השדה כו' - הטעם, כיון שהוא צריך ליתן עכ"פ להמחכיר כדי חכירתו אף אם לא יצמח השדה וכנ"ל, א"כ אין להמחכיר עסק בהשדה כל זמן חכירתו, משו"ה א"צ ליתן ולעשות שום דבר מכל הנ"ל להחוכר, ומהאי טעמא מכל שכן אם שוכר שדה מחבירו במזומנים, שאין על המשכיר לעשות שום דבר מכל אלו (סמ"ע).

(ד) בין חוכר בין מקבל, מקום שנהגו לקצור התבואה אינו רשאי לעקור(ט), לעקור אינו רשאי לקצור, ואיזה מהם שבא לשנות חבירו מעכב עליו(י), ובמקום שנהגו לחרוש(יא) אחר הקצירה צריך לחרוש, אפילו אין מנהג לנכש עשבים רעים והוא ניכש(יב), ואם פירש בשעת הניכוש(יג) שעושה זה כדי שלא יחרוש ושתק בעל השדה, גלי דעתיה דניחא ליה, ואם נהגו לנכש(יד) והוא אינו רוצה, אין שומעין לו אפילו אם ירצה לחרוש אחר הקצירה כדי לעקור העשבים:

(5) אינו רשאי לעקור - פירוש, לעקור עם השורש (סמ"ע).

(6) חבירו מעכב עליו - דפעמים ניחא להבעל הבית שתשאר שורש התבואה בארץ להיותו במקום זבל לכשיזרע לשנה הבאה, ופעמים כשאין צריך לזבלה ניחא ליה שתתנקה השדה, ואז חפץ יותר שתיעקר ויעקר גם השרשים ויפנם משדה. וכן המקבל פעמים צריך קש ליתן לבהמותיו, ומשו"ה ניחא ליה לעקרה עם השורש, ופעמים חש על הטורח, כי טירחת העקירה היא טפי מהקצירה. והכלל שהמקבל והנותן לשניהן יש בגוף התבואה והקש שגדל בארץ לפי מנהג מקומן, ומשו"ה יכול כל אחד לומר ניחא לי בשרשי התבן או לא ניחא לי (סמ"ע).
(8) שנהגו לחרוש - היינו כדי להפוך שרשי העשבים הרעים שבו שלא יחזרו ויצמחו לכשיזרע (סמ"ע).

(9) והוא ניכש - והיה מקום לומר כיון דניכש ממנו העשבים רעים תו א"צ חרישה, קמ"ל דיכול בעל השדה לומר שמא לא ניכשת כל הצורך או לאחר הניכוש חזר וגדל שם עשבים רעים (סמ"ע).

(10) ואם פירש בשעת הניכוש כו' - קמ"ל בזה דכתב דפירש בשעת הניכוש, חידוש הוא דאין צריך לפרש כן בשעת קבלת השדה לידו, אלא אפילו אם קיבלה מתחילה בסתם, אם בשעת הניכוש פירש דבריו והוא שותק, אמרינן ג"כ דשתיקתו הוה כהודאה (סמ"ע).

(11) ואם נהגו לנכש כו' - הטעם, דיכול לומר זרע דהעשבים הרעים שיפול מהן לארץ יצמחו אח"כ ולא יהנה להו חרישה הבאה אח"כ שתשאר שם, לכך רוצה שינכש כפי המנהג קודם שיהיה בו זרע וישליכו חוצה (סמ"ע).

(ה) אם נוהגין שהחוכר שדה סתם נוטל חלקו באילנות שב(טו), יש לו חלק בהם אפילו אם הוסיף בעל השדה בחלק החוכר(טז), ואינו יכול לומר הוספתי לך(יז) בחלקך כדי שלא תקח חלק באילנות, ואם נהגו שלא ליטול חלק באילנות, אז הם של בעל השדה אפילו אם הוסיף בחלק של בעל השדה.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

^(ט) נוטל חלקו באילנות - פירוש, באילנות הגדילין באותו השדה, ואין להמקבל בהן טירחא כמו שיש לו בתבואות השדה, משו"ה תולה גידולי האילנות בהמנהג אם נהגו כך המקבלים ליטול גם מהם חלק כמו בתבואות השדה שקיבלו (סמ"ע).

^(טז) אפילו הוסיף בעל השדה כו' - פירוש, אם שאר המקבלים לוקחים לנפשם שני שלישי התבואה ובעל השדה שלישי, ובעל השדה זה הוסיף לו שיטול המקבל ג' חלקים מתבואות השדה והוא יקח הרביעית (סמ"ע).

^(יז) ואינו יכול לומר הוספתי לך כו' - והיינו דוקא בדלא פירש בשעת הקבלה שמשו"ה מוסיף לו, אבל פירש כן פשיטא דצריך לקיים תנאו, דכל תנאי דמתנה בשעת החכירות והקבלה קיים (סמ"ע).

סימן שכא – מקבל או חוכר מחבירו היאך יתנהג זה עם זה

(א) החוכר או המקבל שדה מחבירו והוא בית השלחין (א) או בית האילן (ב), ויבש מעין בית השלחין, ולא פסק הנהר הגדול (ג) אלא אפשר להביא ממנו בדלי (ד), או שנקצץ האילן של בית האילנות, אינו מנכה לו מחכירו, ואם מכת מדינה היא כגון שיבש הנהר, מנכה לו מחכירו. הנה: לכל בקבלנות אינו מנכה לו כלום, אלא חולקין כמה שנמצא כפי תנאם. והא לאמרינן אס מכת מדינה היא מנכה לו מן חכירו, הוא הדין בכל כיוצא בזה לכל מקום שנפסק הענין לגמרי והוא מכת

¹ א' שכר חנות, ואחר ימים יצא דבר מלכות וקצבו שערים על הסחורות עד שלזה רפו ידי קצת הסוחר' ובעלי החנויות מלשאת ולתת בשופע כעין שהיו עושים עד הנה וכו' והשוכר' הנז' רוצים להשטט מהחנות הנז' מחמת גזרת השער והמשכרים מוחים בידם באמור כי הגזרה איננה לבלתי התעסק בעסק הסחורות כלל רק שער הוא שחדשו מחדש הדין עם המשכרים ומה שטוענים השוכרים מחמת גזרת השער נלע"ד דאין להם דין דהא אמ' בהמקבל דהחוכר שדה מחבירו דאפי' אם לא עשתה כלום נותן לו דמי חכירותו ואף אם נדמה אותו להמקבל שדה מחבירו לזרעה ויבש המעיין לא אמרן אלא דיבשו כל המעיינות מכל וכל כקטן כגדול דבהא אמר מכת מדינה היא וחוזר אבל כל דאי' מעין כל דהוא אף על גב דאיכא טירחא סגי לה הכא נמי לא גזר המלך לבלתי הסתחר כלל אלא שערים מצוינים על כל הדברים הוא שקצב ולא מפני זה נמנעים האנשים המסתחרים מלהסתחר אף על גב דלית להו רווחא (ראנ"ח לח), המקבל שדה מחבירו כו' עד אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכורו, התם בחכרונות' מיירי ובמקרקעי, דברשות' דמרא קיימא ולא נתחייב לו אלא מקרקע זו, וקאמר ליה מזלך גרם ונסתחפה שדך. אבל מטלטלי כגון מעות הלואה או כלי שאול בחזקת שואל ולוה קיימא לכל אונסי', דמטלטלי' בחזקת מאן דאיתניהו ביד' קיימא, וכל הנאה שלו נתנה (שו"ת מהר"ל לז).

ראובן שכר את הזכות מסים [המכונה "גאבעלא"] של בשר על ג' שנים בעד ה' מאות ש"ח, וכבר עברו ב' שנים ועתה רוצה לחזור בטענה כי בעת ששכר העסק היו זובחים רבים בעיר והגם שהי' כבר חוק ממקום המשפט כי רק א' בעיר יעשה לו מטבחים בכל' לא השגיחו ע"ז בני העיר וכל הרוצה ליטול וכו' כי שר העיר לא שת לבו להשגיח ע"ז ועי"ז הי' זביחה רבה ועתה זה כששה חדשים אשר קם א' מאנשי העיר ועשה השתדלות אצל השר לחזק החוק והשיג רשיון אשר בלעדו לא ירום איש את ידו לזבוח ועי"ז נתמעט הזביחה ורוצה לחזור להבא ותובע בחזרה סך ר"נ ש"ח בעד שנה הבאה וחצי שנה שעבר כי גם מאז הזמינם לדין ולא אסתיע מלתא לבא לידי גמר עד עתה והקהל טענו שהם לא קבלו עליהם אחריות להבטיח שיהי' ריוח ע"י ריבוי הזובחים וגם לדעתם לא נשתנה הזביחה כי רבו זובחים בסתר. עי' סמ"ע ורמ"א סי' של"ד שסותר למ"ש הרמ"א בעצמו סי' ש"ב סי"ד דבמכת מדינה אין חילוק בין הקדים שכרו או לא, אולם המעיין במח"א סי' ז' שם ימצא שביאר לחלק בעצמו דדוקא בנשרף כל העיר דדמי לספינה זו ויין סתם שהמניעה מלקיים תנאו הוא רק מצד המשכיר אבל השוכר עומד לקיים תנאו לכן במכת מדינה מנכה אף שהקדים השכר משא"כ היכי דהמניעה אצל שניהם בשוה כגון בברחו מפני המגפה או שנגזר מהאדון שלא ילמדו או שלא להלוות ע"י שגזר המושל שלא יעשו משפט להבע"ח כנידון הסמ"ע סי' שכ"א שהמניעה אצל שניהם שוה לכן ס"ל דבהקדים שכרו גם במכת מדינה אינו מנכה כלום. אך בג"ד בלא"ה אפס מקום לדון מכת מדינה כלל דטעמא דמנכה מחכירו משום דבעלים שייכי בקרקע שהגוף שלהם ונוטלים חלק בפירות לכן י"ל דמזל בעה"ב גרם ובמשכיר ושוכר נמי לפי שגוף הקרקע לבעלים לכן מפסיד שונה במטלטלין דכבר נסתלקו בעלים לא שייך לבטל המקח ע"י מכת מדינה וא"כ בשכירות זכות המסים וכדומה שמכרו לגמרי זכותם על משך ג' ש' והם מסולקים מזה פשיטא דלא שייך בזה דין מכת מדינה. ובפרט בג"ד שכבר הי' החוק מקודם אלא שהשר העלים עינו א"כ הו"ל להשוכר לאתנויי וכיון שאם הי' בא איש זר ועושה ההשתדלות הנ"ל הי' פטור מדין גרמא א"כ ה"ה כשעשה כן א' מבני העיר אין לחייבו, ועוד דבג"ד א"א לברר כלל אם הי' עי"ז היזק והמע"ה (שו"ת מהרש"ם חלק ב סימן קצט). ראובן שחכר מקהל מכסם על מקצבי בשר בהמה דקה ליתן מכל צאן כך וכך ויהי

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

מדינה מנכה לו משכירותו, ואם אפשר לתקנו ע"י טורח ותחבולות אינו מנכה לו, וכל מקום שמנכה לו אין חילוק במה שעבר או להבא, וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על צעל הבית, ויש חולקין וסבירא להו למכאן ולהבא צדין חזרה קאי, כמו שאמרנו לעיל סימן ע"י לענין השוכר חמור ומת, ואם לא חזר אינו דאפסיד אנפשיה ומחל, והסברא הראשונה נ"ל עיקרה):

⁽⁸⁾ והיא בית השלחין - פירוש, שדה יבשה שאין די לה במי גשמים וצריכין להשקותה נקראת בית השלחין, וכדי שלא יגדל הטירחא להביא מים מן הנהר להשקותה רגילין לחפור בה מעין שנוטלין ממנו מים להשקותה. ומה שכתב והיא בית השלחין, כלומר אותו שדה שחוכר היה באותה עת בית השלחין, ולא שחוכר אומר למחכיר חכור לי בית השלחין זה כמ"ש בסעיף ב' (סמ"ע).

⁽²⁾ או בית האילן - פירוש, שהיא שדה של תבואה שגדלים בה ג"כ אילנות, ופירות האילנות יבואו לידו דהמקבל בלי טירחא, וכנ"ל בסימן ש"ך סעיף ה' (סמ"ע).

⁽³⁾ ולא פסק הנהר הגדול - דאילו פסק הוי מכת מדינה והיה מנכה מן השכירות, כמו שמסיק כאן, וכן בסי' שכ"ב ס"א (סמ"ע).

⁽⁷⁾ אלא אפשר להביא בדלי - דאל"כ גם אחרים מסתמא אין יכולין להביא, וה"ל מכת מדינה דמנכין לו לחוכר כדמסיק. אמנם בקבלנות אינו מנכה לו אפילו במכת מדינה (סמ"ע), אפילו יבשו ג"כ יאורים קטנים של שדות אחרים דהוה מכת מדינה, אפ"ה אינו מנכה כיון שאפשר להביא ע"י טורח. ולפי"ז לא מיחשב מכת מדינה כל זמן שיש אפשרות להביא ע"י טורח (חוכר וה"ה קבלן). ובמקום דלא אפשר והוא עושה מה שאינו חייב לעשות ומייתי ממקומות אחרים, ודאי לא גרע מחוכר, וכי היכי דבחובר מנכה במכת מדינה ה"נ במקבל, שנוטל במה שגדל בשדה זו יותר ממה שפסק תחילה לפי ערך, ובקבלנות אף על גב דמכת מדינה היא לא מנכה ליה ומה שימצאו יחלוקו לפי מה שהתנו (ט"ז).

⁽⁷⁾ והסברא הראשונה נראה לי עיקר - וי"א דעיקר כדעה שניה, שכל מה שהוא על להבא, בדין חזרה קאי [ולא בדין ניכוי] כמי ששכר בהמה או בית ונפל בו מום או קלקול מה, ואין מחלקין בין מכת מדינה או מכה פרטית, רק מאחר דנשתנה ונפל בו מום יכול לחזור, ואם אינו חוזר הוא חפץ בשכירתו, אף שבא לחזור אחר זמן אינו יכול לנכות למפרע, אלא אמרינן מדלא חזר מתחילה מחל ליה על הקלקול, דומה למש"כ בסימן רל"ב ס"ג, מכר חפץ לחבירו ונמצא בו מום שלא ידע הלוקח, מחזיר אפילו אחר כמה ימים, שזהו מקח טעות, ואם נשתמש הלוקח בחפץ אחר שידע בו המום הרי זה מחלו ואינו יכול לחזור בו כו', עד וה"ה בנידון דידן דנפל מום וקלקול בהשכירות דה"ל להשוכר לחזור מיד בתחילת הגזירה, ומדלא חזר אמרינן דמחל, ואף שבמקח דוקא כי היה בו מום קודם המקח הוא דיכול לחזור בו משום מקח טעות אבל אם נולד אח"כ מפסיד הלוקח, שם הדין כן כיון דברשות הלוקח הוא לגמרי, אבל בשכירות אף כי הוא ממכר ליומא, מ"מ גם למשכיר שייכא כי שלו הוא, ואין לחלק בין היכא שגזר המושל שלא ללמד הוא דבר שאינו שכיח ולא ה"ל למידע לא להבעה"ב ולא להמלמד, ובכה"ג קי"ל דהוה פסידא דמלמד ודפועל דהן באים להוציא, ולא חילקו שם בין מכת מדינה לאין מכת מדינה, מסתברא לומר כיון דמכת מדינה היא המשכיר והשוכר (וכן פועל ובעל הבית) שוין בהדבר ואין לומר דמזלו דשום אחד גרם² (סמ"ע), וי"א כרמ"א,

בנפול הצאן על ידי חולי מכר שר העיר את כל צאנו לאיכרים וליחידים באופן שאין שום קונה לבשר צאן כי שר העיר זלזל מאד במחיר בשר צאנו באופן שא"א בשום אופן להקצבים שיקצבו עוד בשר צאן זמן ועידן עד יעבור זעם, ועתה רוצים להטיל הפסידם על הקהל כי אדעתא דהכא לא חכרו. הנידון שלפנינו בלי ספק דהוה מכת מדינה ואלו לא הי' מחכירי' ההכנסה ההוא והי' נשאר אצל הקהל גם כן הי' ההפסד הזה ואם יש זמן לחזור בו יחזרו בו מכאן ולהבא וישלמו לפי ערך הזמן שהי' בידם החכירות כחמור שמת באמצע הדרך שמשלם עד חצי הדרך ואם עבר זמן מה ולא חזרו בהם הרי סברו וקיבלו אותו הזמן וצריכי' לשלם ואף על גב דא"א לחזור גוף הדבר להמחכיר מ"מ שייך חזרה כמו בית שנשרף (חתם סופר חושן משפט סימן קסא). גזרו באיזה מקום שלא ילמדו נערי ישראל וסגרו בתי הספר והמלמדים לא למדו ותובעים המלמדים שכרם איך הדין, היכן שגזר המושל שלא ילמד דבזה הוי הכוונה רק על התלמידים למונעם מן הלימוד לא על המלמד, ובזה ההפסד על הבעה"ב דמזלא דידי' גרם אבל היכן דהוי האונס מחמת שינוי האויר ובזה הוי האונס על המלמד כמו על התלמיד, בזה הבע"ה פטורים. אמנם היכא שהוא ספק אם אחר היה יכול ללמד זה ספק אז יחלוקו, וכל א' יפסיד חצי (אורחות משפטים כלל ז אות י').

² עי' ט"ז בס"ק הקודם.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

שסברא ראשונה עיקר (ש"ך ונתה"מ), ובמלמד שהמושל אסר על הלימוד הרי מאז ואילך לא לימד, וכאשר מגיע סוף הזמן הרי המלמד מוכן ללמד, וכאילו קיים כל שכירותו שהרי אין שום הזיק מכאן והלאה, אלא רק בעבר (ש"ך), אבל כאשר ההזיק לעתיד ולהבא, אז הוא כשוכר חמור ונהיה חולה, שאז אפשר לחזור, אלא גם בדבר שהוא להבא שייך לחלק בין מכת מדינה (נתה"מ), וי"א שפי' מכת המדינה היא שבכל מקום שנתבטל הענין ויפסיד לגמרי כמו מת או נשבר בבהמה אם שכרה אפילו למשוי בסימן ש"י סעיף ב', או אפילו בהבריקה ושכרה לרכיבה או לכלי זכוכית, אין ע"ז שום שכירות כלל כיון דאינה ראויה כלל לזה, ודינו תלוי בין אם אמר בהמה זו או בהמה סתם וכמ"ש שם. אבל במקום שיש עדיין אותו דבר בעין אלא שאירע בו הפסד לא מצי שום אחד מהם לחזור. ומ"מ אין דבר זה דומה למום, דדין מום אין לו ענין רק אם היה קודם והוא מקח טעות, משא"כ כאן דנעשה אח"כ והוי החילוק במזל של מי, וכלל החילוק בזה, דאם הוא מכת מדינה, בין כאן בחכירות קרקע ונלקה הקרקע בין בשוכר בהמה הוי הפסד של המשכיר דמזלו גרים, ועל כן בשדה בית השלחין מנכה לו מן חכירו אם היא מכת מדינה, אבל עכ"פ אין כאן חזרה, ומשו"ה אף בשדה אילן שנקצץ האילן אין השוכר חוזר בו אלא מנכה שיעור הפירות, וכן ביבש המעין ואפשר לדלות בדלי, ואם אינה מכת מדינה הוי הפסד לשוכר כולו, הן כאן בבית השלחין הן בבהמה שהבריקה, ואין מנכה לו כלום והשכירות כדקאי קאי כיון שעדיין ראוי למלאכתו הראשונה אלא שנתקלקל במקצת במזל השוכר, ועיקר כרמ"א אבל לא כסמ"ע שבהמה שונה (ט"ז), וי"א שבחוכר ויבש המעין אי חכרו לכמה שנים פשיטא ששנה שניה לא יעמוד בחכירתו ויחזור בו, דכל משך זמן שנה אחת שייכי אהדדי טורח העבודה ושכר הפירות, וע"כ יש לחלק בין מכת מדינה למכה פרטית ואי אפשר לחזור אחר תחילת השנה, משא"כ בחמור דשכר כל יום ויום בפני עצמו הוא כו', ודינו של מלמד ממש כשדה דמתחילת השנה הוא לשעבר, ולשנה הבא דינו להבא, דשכירות מלמד בכך וכך לשנה, כי אין שווי השכר והפעולה שוה, כי בתחילתו עבודתו יותר קשה לחנך הנער ולעומת זה שבח לימודו בסוף יותר טוב, אלא עיקר כסמ"ע (פ"ת בשם החת"ס³).

(ב) היה עומד בתוך השדה ואמר לו בית השלחין זה אני משכיר לך (ו) בית האילן הזה אני משכיר לך, יבש המעין או נקצץ האילן מנכה לו מחבירו, שהרי הוא עומד בתוכה ולא אמר לו הוזה אלא כמי שאומר כמות שהיא עתה אני משכיר. הגה: ויש אומרים דוקא שנקצץ האילנות שלא נשאר מטע עשרה לבית סאה ויבש המעין כולו, אבל אם נשאר מטע עשרה לבית סאה (ו) או שלא יבש המעין לגמרי (ח), אינו מנכה לו, לפיכך אם לא היה עומד בתוכה ואמר ליה בית השלחין אני משכיר לך או בית האילן, ויבש המעין או שנקצץ האילן אינו מנכה לו מחבירי. הגה: ויש אומרים דוקא שאמר מחכיר לחוכר (ט), אבל אם אמר חוכר למחכיר בית השלחין אני חוכר ממך, מנכה לו אע"פ שאינו עומד בתוכה (י).

⁽¹⁾ ואמר לו בית השלחין זה אני משכיר לך כו' - דלא בעינן שלשתן, דהיינו: א', עומד בתוכו. ב', ואומר "זה". ג', וגם יזכרהו בשם בית השלחין. אלא אפילו עומד חוצה לו ואומר בית השלחין זה אני משכיר לך ג"כ קפידא הוא, אלא ודאי באומר לו "זה" ה"ל כעומד בתוכו, ועומד בתוכו ה"ל כאומר לו זה (סמ"ע), צ"ל "הוזה" דבלאו הכי לא ידענו איזה בית השלחין

³ עוד בחת"ס שם: ועוד היה מקרה על דבר יחידים בעיר אחת שחכרו מהקהל המכס אשר הושם על מקצבי בשר בהמה דקה ליתן מכל צאן סכום ידוע, ויהי בנפול הצאן ע"י חולי פגירה, מכר שר העיר את כל צאנו בזול גדול לאיכרים וליחידים ואין ביכולת הקצבים לקצב בשר זמן ועידן עד יעבור הזעם, ועל כן החוכרים נפסדים כי אין להם ממה לגבות דמי המכס, ורוצים להטיל דמי הפסד על הקהל כי אדעתא דהכי לא חכרו. והשיב, דנידון זה בלי ספק דהוה מכת מדינה, ואילו לא היו מחכירים ההכנסה היא נשאר אצל הקהל גם כן היה הפסד הזה, אבל הרמ"א פסק שבמכת מדינה הכל על הפועל, אבל אם יש זמן לחזור יחזרו בהם מכאן ולהבא וישלמו לפי ערך הזמן שהיה בידם החכירות, כחמור שמת באמצע הדרך שמשלם עד חצי הדרך, ואם עבר זמן מה ולא חזרו בהם הרי סברו וקיבלו אותו הזמן וצריכים לשלם. ועיין בתשובת פרי תבואה סי' ל"ד, בראובן ששכר בית היין עם יורה וכלים משמעון על משך שלש שנים ונקנה השכירות באופן המועיל, ואח"כ רוצה השוכר לחזור בו לצאת מהבית, ומענה בפיו שחיילות עוברים בארץ היא ושכיח היזקא אשר בוז יבוזו לבעלי בתי המזיגה כאשר אירע בכמה עירות, והדין עם השוכר דמכאן ולהבא בדין חזרה קאי, והוא חלק שהרי זה לא לכל המדינה אלא יש ויש, ולכן תלוי במזלו, ואין לו לצרת מהשכירות שמא מזלו ירד, ומעתה בנידון דידן אינו יכול אפילו לנכות עד שיבורר הפסדו בביור.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

משכיר לו, אלא לישנא דבית השלחין הוא העיקר (ט"ז), וכך אם אמר בית השלחין סתם בין עומד בתוכו בין אינו עומד בתוכו ויבש המעין חייב להעמיד לו בית השלחין עם מעין. ואם אינו עומד בתוכו וגם אינו מראהו, רק שאמר לו בית השלחין שבמקום פלוני [אף שמסיים לו המקום ליכא לשון יתור, דכשאינו עומד בתוכו ואינו רואהו צריך לקרותו בשמו בית השלחין או בית האילן או כרם, למען דעת מה שם השדה שהוא חוכר ממנו אם כרם או שדה אילן או בית השלחין], ולכן אם אמר מחכיר לחוכר אינו מנכה לו מחכירו, אבל אם אמר חוכר למחכיר יש בזה מחלוקת אם הוא קפידא או לא [והוא הרמ"א בסוף הסעיף] (נתה"מ⁴).
(¹) אבל אם נשאר מטע עשרה כו' – שיכול לומר עדיין שם בית האילן עליה², ועוד, שעתה שעומדין מרווחין יגדלו בהן פירות יותר ממה שהיו עליהן בראשונה כשהיו עומדין תכופין (סמ"ע).

(¹¹) או שלא יבש הנהר לגמרי - פירוש, אלא שיהיה לו טירחא יותר, כגון שמתחילה היה דולה בלא שהייה, ועכשיו שנתיבש בעומק כמו אמה ושתיים צריך לשחות נפשו ולדלות (סמ"ע).
(¹²) שאמר מחכיר לחוכר - כיון דאין על המשכיר להקפיד, ודאי מה שאמר "בית השלחין אני חוכר לך" לשם בעלמא נתכוין, דנקרא בית השלחין. משא"כ כשהחוכר א"ל "בית השלחין אני חוכר ממך", אז מסתמא לקפידא אמר ליה, ואפילו אינו עומד בתוכה וגם לא אמר זה הוי קפידא (סמ"ע), דהמשכיר אינו דורש בטובתו של חוכר, אלא שמא בעלמא אמר ליה דמתקרי כך, משא"כ באמר לו חוכר למחכיר ודאי דרך קפידא קאמר כמות שהוא, ואפילו אינו עומד בתוכה ולא אמר זו. ונראה דהלכה כיש אומרים הללו, ועיין מה שכתבתי בסימן שמ"א סעיף ז' מזה דבר נכון (ט"ז).
(¹³) אף על פי שאינו עומד בתוכה כו' - ע"ל סי' קנ"ד ס"ס כ"ז בהג"ה מה שכתבתי שם והוא תלוי בפלוגתא זו (ש"ך).

סימן שכב - המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה

(א) החוכר או השוכר (א) שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם אירע דבר זה לרוב השדות של אותה העיר (ב), מנכה לו מחבירו הכל לפי ההפסד שאירעו (ג), ואם לא פשטה המכה ברוב השדות (ד), אינו מנכה לו מחבירו אע"פ שנשתדפו כל השדות של בעל הקרקע, נשתדפו כל השדות של השוכר או החוכר, אע"פ שפשטה המכה ברוב השדות, אינו מנכה לו מחבירו, שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר:

(¹⁴) החוכר או השוכר כו' – אמנם המקבל אין חילוק במכת מדינה זו, דלפי מה שגדל בשדה חולקין יחד לפי תנאם, אם לא שפשע בזריעה וכמו שיתבאר (לקמן סימן שכ"ח סעיף ב') (סמ"ע).

(¹⁵) אם אירע דבר זה לרוב השדות – אם לא נלקה משאר השדות כי אם השעורים וכל הזרועים חייטים לא נלקו, וגם שדה ששכר היה חייטין, מצי למימר המשכיר הרי חייטים לא נלקו כלל אף על פי שהן מיעוט (סמ"ע). וה"ה אם ראוכל שכר בית משמעון לשני שנים והקדים ונתן לו השכר של שני שנים, ובתוך אותן ב' שנים ברחו רוב היהודים מן העיר מפני פיקוח נפש וברח גם הוא והניח הבית ריקם, ואע"פ שיש צד שזה מכת מדינה הוא, אין שמעון צריך להחזיר לו כלום מאחר ושמו יהודי אחר שלא נגזר עליו היה שוכר (קצה"ח).

(¹⁶) הכל לפי ההפסד שאירעו - מלשון "שאיירעו" משמע, דאם לקו שאר השדות מעט ושדה שלו הרבה, מנכין לו לפי ערך מה שאירע לו ולא לפי מה שאירע לשדות האחרות, וה"ה איפכא (סמ"ע).

(¹⁷) ואם לא פשטה המכה כו' - דאז אמרינן מזלו דהשוכר גרם לו ההפסד. ואף על פי שאנו רואין שמדת הדין מתוחה נגד המשכיר דהרי נשתדפו כל שדותיו, יכול המשכיר לומר אף שנשתדפו כל שדותי מ"מ השאיר לי השי"ת השכירות או החכירות משדה שלי שבידך שעליך ליתן לי, כי כן מדת השי"ת לרחם במקצת אפילו בעת הזעם. אבל בנשתדפו כל שדותיו של השוכר וגם זו השדה ששכר, אזי תלינן במזלו הרע של השוכר אף על פי שנשתדפו ג"כ רוב השדות של בני העיר, וצריך ליתן לו השכירות, ולא מצי השוכר למימר

⁴ עי' לקמן ס"ק (ט) וצ"ע איך לסדר הנתיבות והסמ"ע שם והקצות.

⁵ מסתמא מדובר שיש שטח מסוים שיש בו עשרה אילנות.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

במכת מדינה נלקה גם שדה זו ששכרתי, דאילו במזלי היה נשאר לי מעט מהרבה, דאף אם לא יתן לו השכירות לא ישאר לנפשו מפירות שנה זו כלום (סמ"ע).
(ב) התנה עליו בעל הקרקע שיורענה חטים וזרעה שעורים(ה), או שלא זרעה כלל(ו), או שזרעה ולא צמחה(ז), אע"פ שבא חגב או שדפון והוכה רוב המדינה, אינו מנכה לו מחכירו. ועד מתי חייב להטפל ולזרוע פעם אחרת אם לא צמחה, כל זמן שראוי לזרעה באותו מקום. הגה: ודוקא בקבלנות(ח), אבל בחכירות יכול לקנות לו פירות מן הסוק ונותן לו חכירתו.

(ה) וזרעה שעורים כו' - דיכול המשכיר לומר, אילו לא שינית היה מקוים בי ותגזר אומר ויקם לך (איוב כ"ב כ"ח), ואני לא ביקשתי מתחילת השנה מהשי"ת שיצליחני בשעורים כי אם על חטים ביקשתי (סמ"ע).

(ו) או שלא זרעה כלל כו' - דמצי המשכיר למימר, אילו זרעת היה מקוים בי לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו (תהלים ל"ז י"ט) (סמ"ע).

(ז) ועד מתי חייב ליטפל ולזרוע פעם אחרת אם לא צמחה כו' - היינו דדוקא בזרעה ולא צמחה הוא דאין מנכה לו מחכירתו עד שיחזור ויזרע כל זמן שראוי לזרוע אפילו ארבע או חמש פעמים, משום דיכול המחכיר לומר מה שלא צמחה בד' פעמים שעברו משום דעדיין לא הגיע עת זמן הזרעה דשנה זו. אבל בזרעה ואכלה חגב מנכה לו אפילו בפעם ראשון אם היא מכת מדינה, וא"צ לחזור ולזרוע אם אינו רוצה החוכר (סמ"ע).

(ח) ודוקא בקבלנות כו' - זה מדובר על מה שכתב המחבר "עד מתי חייב להטפל ולזרוע כו'", דמשמע אף אם ירצה לקנות לו מן השוק, יכול בעל השדה להכריחו לחרוש ולזרוע שדה שלו, וקאמר דהיינו דוקא בקבלנות, ומטעם דיכול בעל השדה לומר תבואה של שדה שלי ניחא לי יותר. משא"כ בחוכר, דמתחילת החכירות לא היתה דעתו דוקא אתבואה דשדה זו, דהרי אם לא יצמח שדה זו כלל, היה צריך לקנות מן השוק כדי חכירתו, וכ"ש בשכירות דנותן לו מעות ולא תבואה משדה שלו כלל, וק"ל (סמ"ע). וי"א במקבל שדה וזרעה ולא צמחה דבר פשוט שאין בעל השדה יכול לכופו לזרוע פעם אחרת וכל שכן פעם ג', אלא רק כשכבר עבדה ויש תבואה כדי להעמיד כרי דהיינו שיעור סאתים, לאו כל כמיניה דהמקבל להפסידו, דהא כתב לו בלשון השטר אנה איקום ואניר ואוקים קמך כרי כו', אבל כל שאין שם כלום, ודאי כבר יצא המקבל ידי חובתו במה שעבדה פעם אחת, דמזליהו דתרווייהו קא גרים לה. בשלמא בחוכר ושוכר דקם ליה השדה ברשותו, רק שרוצה לנכות לו מחמת המכת מדינה, ודאי מצי אמר ליה המשכיר לפטור עצמו הלא תוכל עוד להרויח כל זמן שהשדה ברשותך, משא"כ לחייב המקבל לעבוד ולהוציא הוצאות, פשיטא שאינו [יכול], דהא כבר יצא ידי חובתו. ועוד נ"ל, דלפי דברי הרמ"א דהמקבל שדה מחכירו יכול לכופו שיעבוד השדה, ונותן לו חטים של קרקעו דוקא, לא נ"ל כן, דטעם זה לא אמרינן ליה אלא אם כבר עבד השדה ויש פירות ואין המקבל רוצה לנכש ורוצה לתת לו חטינן מן השוק, מצי אמר ליה אנה חטינן דארעאי בעינא, והיינו כיון שיש כבר חטינן וזכה בהן הבעל וחייב המקבל להשתדלם לידו, משא"כ באם מתחילה אינו רוצה לעבוד כלל ולומר אני אשלם לך חלקך מי ימחה בידו (ט"ז).

⁶ ראובן נתקשר עם לוי הדר במקום הכרם, שלוי ישגיח על הכרם לעבדו ולשמרו ולשכור פועלים לעדרו ולגדלו ולנקותו ולחתך זמורתיו כנהוג ולבצרו ולדרכו ויקח החצי בשכר טרחו והוצאותיו וחצי הנשאר ישלח לו על הוצאתו או ימכרו שם וישלח לו דמיו. ויהי השנה ויפול קרירות גדול בעת פריחת הגפן והיה מכת המדינה בכל הכרמים עד שלא רצה להיטפל כלל בכרמו של ראובן ולהוציא עליו באמרו כי בדוחק ששיג כדי ההוצאות שיהיו לו כי מעט מזעיר יגדל וזה המעט יהיה חומץ בן יין. אם גדל סאתיים חייב לטפל בה דע"פ צריך אומדן אם הפועל אומר דלא יגדל סאתים והבעל השדה אומר יגדל יותר. ואם אומדנוהו לסאתים ומחייבין לפועל לטפל בו ואומר אקנה לו מן השוק סאה או כפי חלקו וכן בכה"ג אם לוי אומר כך הדין עמו כי סברת חטי דארעאי בעינן לא קאי בש"ס והכי מוכח בכמה דוכתי שבמקום פסידא יוכל החוכר לקנות לבה"ב פירות מן השוק וה"ה בזה. וכל זה לכתחילה דמחייבין ללוי לטפל בכרם אם אינו חוזר מכלל ההתקשרות מש"כ אם חוזר בו אם לא נתקשרו בת"כ ובשבועה מצי לוי חוזר בו אפילו עשו שטר על עשר שנים וכדק"ל פועל יכול לחזור בו כבטור וש"ע סי' של"ג. ואפילו לא חזר בו בדיעבד והובירו לדין שלא נכתב ולא נהיגין לכתוב אם אוביר ולא אעבד דנימא אף על פי שלא נכתב כמאן דנכתב דמי פטור לוי דאינו במה שלא נתעסק בכרמו אפילו השנים כסדרן רק כמבטל כיון של חבירו אם לא שנפסד הכרם עצמו ע"י שנשאר בור כ"כ שם (חות יאיר קסח). ועי' נתה"מ שו"ט"ג שסובר שאם אוביר כן מחייב כאן.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

סימן שכג – המקבל שדה מחבירו ולקתה בעומריה

(א) החובר שדה מחבירו בעשרה כורים חטים ולקתה, נותן לו מתוכה. היו חמין יפות, לא יאמר לו הריני לוקח מן השוק, אלא נותן לו מתוכה. הגה: צמה דכרים אמורים: שלא שנה, אבל שנה, כגון שהתנה לזרעה חמין והוא יתן לו שעורים צחכיתו וזרעה שעורים ולקתה, אינו נותן לו מתוכה, אלא קונה לו שעורין מן השוק. חבר ממנו כרם בעשרה סלי ענבים והקריסו(א) פירוש: הפיגו טעמם ונתחמלו וגיסת רש"י לכדום ופירוש: שהתלעו אחר שנבצרו, וכן עמרים שלקו אחר שנקצרו(ב) נותן לו מתוכו, אבל אם חברו ב"י כדים יין והחמיץ, הייב ליתן לו יין טוב.

(א) והקריסו - פירוש, שהתלעו (סמ"ע)

(ב) אחר שנקצרו - היינו בעודם בשדה. פירוש, שהניחם שם ליבש, ומיירי שלא פשע להניחם שם יותר מהשיעור (סמ"ע).

סימן שכד – המקבל שדה לזרעה מין ידוע ובא לשנותה

(א) החובר שדה מחבירו לזרעה שעורים, לא יזרענה חטים מפני שהחטים מכחישות את הקרקע יותר מהשעורים. חברה לזרעה חטים יזרענה שעורים, קטנית לא יזרענה תבואה, תבואה יזרענה קטנית, ויש אומרים בהפך, תבואה לא יזרענה קטנית, קטנית יזרענה תבואה(א), ובבבל וכיצא בה לא יזרענה קטנית, מפני שהקטנית שם מכחישת את הארץ. הגה: ויש אומרים בהפך דבבבל יכול לזרוע מה שיראה, יש אומרים דכל זה צחכיות, אבל בקבלנות יכול לשנות אפילו לדבר המכחיש(ב), ויש חולקין, וסבירא להו אפילו לדבר שאינו מכחיש אינו יכול לשנות בקבלנות(ג).

(א) ויש אומרים בהפך תבואה כו' – המחלוקת ביניהם היא איזו מכחישת יותר (סמ"ע).

(ב) אפילו לדבר המכחיש כו' - כיון דדמים של השינוי שוים טפי, לא יקפיד הנותן שהרי יטול חלקו מדבר הטוב, ואומרים שיותר טוב שיכחש הקרקע מאשר יכחש הבעל השדה (סמ"ע).
(ג) אינו יכול לשנות בקבלנות - כיון דקבלן אינו נותן לו אלא ממה שגדל בשדה, יש לומר שקפיד הנותן לזרוע דוקא מין זה שהתנה עמו משום שהוא צריך לו (סמ"ע), וי"א שלשו"ע וכן לרמ"א חוץ משיטה זו ה"ה בחכירות (ט"ז).

סימן שכה – המקבל שדה מחבירו אם רשאי לזרעה פשתן

(א) המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות(א) לא יזרענה פשתן, ואין לו בקורות שקמה וכיצא בה(ב), ולא בשבח האילנות שיצאו מאליהם בשדה, אבל מחשבים לו מקום האילנות כאילו היה בהם אותה זרע שזרע בכל השדה, והוא שצמחו האילנות במקום הראוי לזריעה. הגה: ויש אומרים(ג) דאם הוא אומר דגם הוא היה נוטע אילנות, כריך ליתן לו מן האילנות כאלו נטעו, אבל אם אומר שיותר היה חפץ לזרוע מליטע אילנות, אם האילנות ראוין ליטע במקום אחר כריך ליתן לו צבילס דמי נטיעות העומדים ליטע, ואם אינו ראוין ליטע אינו נותן לו אלא דמי עאים, אבל אם יצאו במקום שאינו ראוי לזריעה אין מחשבים לו כלום, ואם קבלה ממנו לשבע שנים זרעה שנה ראשונה פשתן(ד), ויש לו בקורת שקמה וכיצא בה.

(א) לשנים מועטות – היינו פחות משבע שנים, דפשתן מכחיש הארעא טובא, ובפחות משבע שנים אין הקרקע חוזרת לכוחה כבראשונה (סמ"ע).

(ב) בקורת שקמה - הוא אילן סרק וכורתין קורותיו לעצים, ובפחות משבע שנים אינו חוזר להיות כמו שהיה כשבא לידו, ואפילו בשבח שהשביחו הענפים בעודן ברשותו אין לו, עכ"ל. ר"ל שאין אומרים שישומו מה שנתעבו הענפים והקורות בעוד שהיה השדה בידו, ויתן לו דמי השבח כשיסתלק (סמ"ע).

(ג) ויש אומרים כו' - קיבל השדה לזרעה וצמחו בו אילנות מאליהן, אם עלו במקום שאין ראויין לזריעה כגון על המיצר אין לו בהם כלום, ואם עלו במקום הראוי לזריעה, אם אמר שחפץ במה שעלו בה אילנות ואם לא היו עולין מאליהן הוא היה נוטען, ואף על פי שמקבלן איירי בסימן זה וקבלן אסור לשנות, י"ל דמיירי כשהאילנות אינן מכחישין יותר מהזרע שהיה לו לזרוע. א"נ בבבל שמותר לשנות בדבר המכחיש יותר לדעת יש אומרים הנ"ל

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

(בסימן שכ"ד), שמין לו האילנות כאילו נטען ונותן לו כשיסתלק מן השדה, אבל אם אמר שיותר היה חפץ לזרוע במקום האילנות ממה שחפץ באילנות, רואין את האילנות אם היה בענין שכשיעקרו היו ראוין לנטוע במקום אחר צריך ליתן לו בשבילם דמי נטיעות העומדות ליטע, שהוא פחות מדמי אילן הנטוע העומד, והא דלא סגי בנתינה לו דמי הזריעה כיון דחפץ יותר בזריעה, משום דמצי למימר כרכום חשוב הוי נטעי במקום האילן זה, ואם אינן ראוין ליטע אינו נותן לו אלא דמי עצים (סמ"ע).

⁽⁷⁾ זורעה שנה ראשונה כו' - פירוש, שנה ראשונה שירד לתוכה, בין אם ירד לתוכה בסוף שבע משנקצצה, בין אם ירד לתוכה בשנה שלישית או רביעית, קוצצה כשישלמו לה שבע שנים, שהרי יחזרו ויגדלו לכשיצא ממנו עד שיהיו כמו שהיתה כשירד לתוכה (סמ"ע).

סימן שכו - המקבל שדה לזורעה שומשמין זורעה חטין

(א) המקבל שדה מחבירו לזורעה שומשמין(א), זורעה חטים, ועשתה חטים ששוין כמו שהיתה ראויה לעשות מהשומשמין, אין לו עליו אלא תרעומת(ב), עשתה פחות ממה שהיא ראויה לעשות מהשומשמין, משלם לו המקבל כפי מה שהיא ראויה לעשות מהשומשמין(ג), עשתה חטים יותר ממה שהיא ראויה לעשות מהשומשמין(ד), חולקין לפי התנאי שביניהם, אע"פ שמשתכר בעל הקרקע.

⁽⁸⁾ לזורעה שומשמין כו' - לשון הטור, והשומשמין מכחישין את הקרקע יותר מחיטין, וגם דמיהן יקרים יותר מזרע חיטין (סמ"ע).

⁽²⁾ אין לו עליו אלא תרעומת - יש מפרשים דר"ל, להנותן יש תרעומת על המקבל ששינה ממה שהתנה עמו לזורעה שומשמין, משום דלשומשמין היה צריך. ואף שבדמי החיטין היה יכול לקנות שומשמין מן השוק, מ"מ ניחא ליה בשלו, ואין בזה אלא תרעומת ולא היזק ממון. אבל יותר נ"ל דר"ל דהמקבל יש לו תרעומת על הנותן על מה שטרח עד שהצליחו להיות שוים כשומשמין, וצריך ליתן לו החציה, ואינו מנכה לו מה שהרויח הנותן דלא נכחיש ארעא (סמ"ע, וש"ך), ועיקר כדעה ראשונה, דא"ל אילו זרעת שומשמין אפשר שג"כ היה מצליח, וא"כ היה לנו הרווחה טפי (ט"ז).

⁽³⁾ משלם לו המקבל כפי כו' - קמ"ל בזה, דאין המקבל יכול לומר לטובה כיונתי שלא לכחוש ארעא, אלא צריך לשלם לו מטעם דאמרי אינשי לכחוש ארעא ולא לכחוש מריה (סמ"ע).

⁽⁷⁾ עשתה חיטין יותר ממה שהיתה ראויה כו' - ואין המקבל יכול לומר אילו זרעתי שומשמין היה נכחש הקרקע יותר, וגם לא היתה מצלחת בזריעת החיטין כל כך אם לא שטרחתה בה הרבה, לפיכך אנכה לך מחלקך מה שהרוחת שלא נכחש הקרקע, וגם אקח היתרון ששוה החיטין יותר על השומשמין שבא מכח טרחתה, שהנותן יכול להשיב לו, וכי טרחתך לבד גרמה ולא טובת השדה, משו"ה חולקין (סמ"ע).

סימן שכו - דין מקבל שבא להסתלק ועדיין לא נגמרו הזרעים

(א) מקבל שהגיע זמנו להסתלק מהשדה והיו שם זרעים שעדיין לא הגיע להמכר, או שנגמרו ולא הגיע יום השוק למוכרן, שמין אותן ונוטל מבעל הקרקע(א):

⁽⁸⁾ שמין אותן ונוטל מבעל הקרקע - פירוש, שמין כמה הן שוין עתה, ובעל הקרקע נותן לו דמיהן כפי חלקו שיש לו בהן (סמ"ע).

(ב) כשם שחולקין המקבל ובעל הקרקע בתבואה כך חולקין בתבן ובקש, כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות, אבל הקנים שמעמידין תחת הגפנים, אם קנו אותם בשותפות הרי אלו חולקים בהם, ואם הם משל אחד מהם זה שקנה אותם הרי הם שלו(ב), וכן כל כיוצא בזה.

⁽²⁾ ואם הם של אחד מהן - פירוש, דלפעמים נותן המקבל כל הצריך לאותו כרם והשדה, ופעמים הנותן, וכמ"ש בסימן ש"ך סעיף ג' ע"ש (סמ"ע).

סימן שכח - דין מקבל שרוצה להסתלק מפני רעת השדה

(א) המקבל שדה מחבירו ולא עשתה, אם יש בה כדי להוציא סאתים יתר על ההוצאה(א),

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

חייב המקבל ליטפל בה, שכך כותב(ב) לבעל הקרקע **אנא אקום ואזרע וכו' ואעמיד כרי לפניך(ג)** ותטול חלקך וכו', ואפילו לא כתב כך כמאן דכתיב דמי(ד)?⁷

⁽⁸⁾ חייב המקבל כו' - אם הוא פחות מכדי שיעור זה, אינו יכול לכופו שיעבוד פעם אחרת אפילו תוך ימי הזריעה, ודלא כרמ"א שכ"ב ס"ב (ט"ז).

⁽²⁾ שכך כותב - הך "שכך כותב לו" אינו טעם על חיוב הפועל לטפל בו כשיש בו להעמיד כרי, רק הוא טעם על מה דפטריןן לפועל בשאין בו כדי להעמיד כרי, דודאי מצד הסברא מחויב בכל שהוא כמו שנשתעבד⁸ (פ"ת).

⁽³⁾ ואעמיד כרי לפניך - ר"ל הרי שהתחייב נפשו לחרוש ולזרוע בשביל כרי, ושיערו חכמים כשמותר שני סאין נוסף על ההוצאה, באופן שהשני סאין ישארו לפניו, מיקרי כרי וחייב לטרוח עבורו, אף שמאותן שני סאין צריך ליתן להמקבל חלקו (סמ"ע).

⁽⁷⁾ ואפילו לא כתב כו' - כיון דרגילין לכתוב כן, כל המקבל סתם על דעת הנהוג מקבל, והו"ל כתנאי ב"ד דצריך לקיימו על כל פנים (סמ"ע).

(ב) לא עבדה אלא הובירה כולה או מקצתה, שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו חלקו שהיה מגיע לו(ה), ואם התנה עמו אם אוביר ולא אעביד אשלם אלף זוז, הרי זו אסמכתא ואינו חייב לשלם, אלא נותן כפי מה שראויה לעשות בלבד(ו).

⁽⁷⁾ ונותן לו חלקו כו' - כנ"ל ס"ק (ד) (סמ"ע).

⁽¹⁾ אלא נותן - עי' אורים לעיל סי' ס"א ס"ק י"א (רע"א).⁹

סימן שכט - המקבל שדה לזמן ומת והניח בן

(א) המקבל שדה מחבירו לזמן ידוע ומת והניח בן, לא יאמר תן לי מה שאכל אביך(א), וכן הבן לא יאמר לו תן לי מה שעשה אבי, אלא שמין מה שעשה עד עת מותו, ויתן לו אפילו שהתנה עמו לזמן קבוע.

⁽⁸⁾ תן לי מה שאכל אביך - פירוש, אם כבר קיבל עליו אביו כדי כל קבלתו, והנותן אינו רוצה להניח השדה ביד בניו לגומרה, ומבקש מבניו שיחזירו לו המותר שאכל אביהן על עבודתו, הדין עם הבן בזה לומר הנח שדה בידי ואגמרה עבודתה, מאחר שכבר קיבל אביו חלקו. משא"כ במקרה השני שעוד לא קיבל אביהן כלום על חלקו, והבן אומר להנותן, הנח השדה בידי ואגמרה עבודתה, ותתן לי כל חלק אבי, דבזה דהנותן עדיין מוחזק, הדין עמו, ויכול לומר אין לי עסק עמך וכפי מה שעשה אביך אשלם לך (סמ"ע), לפי הסמ"ע יש ללמוד, דה"ה בכל פועל שהקדים לו שכירות על זמן קבוע ומת בתוך הזמן, שא"י לגבות מהיורשין כשרוצין הן לעשות עבודת אביהן. וכן באמת, הנושא ונותן על חצי ריוח, ועשו ביניהן שיקח המקבל עיסקא בכל שבוע ושבווע כך וכך ומת בתוך הזמן, שאין היורשין צריכין להחזיר מה שקיבל אביהן כשרוצין הן לעסוק עד כלות הזמן. אמנם אפשר לחלק, דכאן צריך ליתן מעות בידו יכול לומר אין אתם בטוחין בהמעות שאתן לכם (נתה"מ)¹⁰.

⁷ עי' לעיל הערה 6.

⁸ המשך הפ"ת: ולפי זה במקרה שראובן לקח כרם בעיר אחרת ונתקשר עם לוי הדר שם לעבדו ולשמרו ויקח החצי בשכר טרחו, ויהי השנה ויפול קרירות גדול בכל פרחי הגפן, ולא רצה לוי לטפל כלל בכרם זה באמרו שבדוחק ישיג כדי הוצאות. וההלכה היא שאם נתקשרו יחד באופן המועיל מחויב לטפל בו לקיים מה שנשתעבד הן מעט או הרבה, מאחר דבזמננו לא ידעינן מדיני אריסות ומשטר אריסות. וכן להלכה שאם יש בה להוציא סאתים חייב לטפל בה, אם הפועל אומר דלא יוציא סאתים ובעל השדה אומר יוציא יותר, ודאי דצריך אומד מבקיאים. ואם אמדוהו לסאתים ומחייבין לפועל לטפל בו, ואומר אקנה לו מן השוק סאה או כפי חלקו, וכן בנידון דידן אם לוי אומר כך, הדין עמו, ואינו יכול לטעון אני רוצה את הפירות שלי. וכל זה לכתחילה דמחייבין ללוי לטפל בכרם אם אינו חוזר מכלל ההתקשרות, משא"כ אם חוזר בו, אם לא נתקשרו בתקיעת כף ובשבועה, לוי יכול לחזור בו אפילו עשו שטר על עשר שנים, דקיי"ל פועל יכול לחזור בו (עי' סי' ש"ג ס"ג). ואפילו לא חזר בו בדיעבד והובירו, לדין שלא נכתב ולא נהיגין לכתוב אם אוביר ולא אעביד דנימא אף על פי שלא נכתב כמאן דכתב דמי, פטור לוי, דבמה שלא נתעסק בכרמו אפילו השנים כסדרו אינו רק כמבטל כיסו של חבירו, אם לא שנפסד הכרם עצמו ע"י שנשאר בור.

⁹ לא עשיתי

¹⁰ ואם כבר קבל בחייו כדי כל קבלתו ומת באמצע המלאכה לא יאמר להבן תן לי מה שקבל אביך יותר מהמגיע לו עד יום מותו דאין הבן צריך לשלם זה אפילו הניח אביו ירושה ויש מי שנראה

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

סימן של

(א) המקבל שדה מחבירו ליטע מקבל עליו בעל השדה עשר בוראות פיקוק: עשקה אילנות צומים וסוממים לכל סאה אילנות יפים לסאה, ויש אוממים למאה, יתר על זה מגלגלין עליו את הכל(א):⁽⁸⁾ מגלגלין עליו את הכל - דכל דבר שאין רגיל להיות, אמרינן דמחמת דפשע בהן נעשה כן, ומדפשע מגלגלין עליו את הכל ואמרינן דכולן נעשו בורות בפשיעתו, וכיוצא בו עי' סי' רכ"ט ס"א, וסי' רי"ח ס"ח (סמ"ע).

(ב) מקום שנהגו שיהיה הנוטע אילנות נוטל חצי השבח ובעל הקרקע החצי, ונטע והשביח ונטע והפסיד(ב), מחשבין לו חצי השבח שיש לו, ומנכין לו מה שהפסיד ונוטל השאר(ג), ואפילו התנה על עצמו שאם יפסיד לא יטול כלום, הרי זה אסמכתא ואין מנכין לו אלא מה שהפסיד:

⁽²⁾ ונטע והשביח ונטע והפסיד - פירוש, נטען בפעם אחת זה אחר זה ובקצתן השביח ובקצתן הפסיד, ובצירוף השבח וההפסד נשאר שבח יתר על ההפסד. ומיירי שהיו בורות יותר משיעור הנ"ל (סעיף א'), או שהפסיד בענין אחר (סמ"ע).
⁽³⁾ ומנכין לו מה שהפסיד - ומותר לסלק אותו מעבודתו ללא התראה (עי' סי' ש"ו סעיף ח') (סמ"ע).

(ג) נטע הנוטע והשביח ורצה להסתלק שנמצא בעל הקרקע צריך להוריד אריס, הרי בעל הקרקע מוריד אריס, וסתם אריס נוטל שליט מן הסנה, ויטול בעל הקרקע החצי(ד) ולא יפסיד כלום, ויטול האריס שלישי, והשתות הנשאר של נוטע שהרי סילק עצמו ברצונו, מיהו לא יוכל להסתלק בלא קצת בעל הסנה(ה):

⁽⁷⁾ ויטול בעל הקרקע החצי כו' - היינו במקום שבעל השדה והשתל חולקין בשבח, ולאריס נותנין שלישי השבח, והיה השבח י"ב דינרין, יטול בעל השדה חציו כמו שהיה רגיל ליטול, ומחציו של השתל נוטל האריס ארבע שהן שלישי מכל השבח, וישאר להשתל שבח בעד שני דינרין שהוא שתות מכל השבח שהיה י"ב דינרין. והטעם דבעלמא נוטל השתל טפי מהאריס, משום דשתל הוא הנוטע אילנות בגן או בשדה מעיקרא והאריס הוא אשר יורד לעבוד בשדה נטוע (סמ"ע).

⁽⁷⁾ מיהו לא יוכל להסתלק כו' - פי' שלא יכול להכניס אריס במקומו ולא לומר אטול הרביעית מהגן או מן השדה ואעבדנו ואתה שכור אריס לעבוד ג' רביעיות שלך ותן רביעית לאריס ומחצה יהיה שלך, משום דכל החלקים משועבדים אהדי כו' (סמ"ע, ש"ך).

(ד) כל שתלן שנוטל החצי בפירות כך נוטל החצי בגפנים שהזקיננו(ו), אבל אם שטפן נהר(ז) או עקרן הרוח אין לו בהם אלא רביע:

⁽¹⁾ בגפנים שהזקיננו כו' - הטעם, דכל אילן עומד להיות זקן, ודבר שדרכו בכך מתחילה ירד לתוכו אדעתא דהכי לחלוק בעצי הגפנים כשיזקיננו כמו שחולק בכל שנה בזמורות ובענבי הגפן שקוצצין, אבל שטיפת האילן הוא דבר שאינו שכיח, משו"ה אינו נוטל בו אלא רביעית ממה שנשאר לבעל הבית לאחר שנטל האריס חלקו שהוא שתות מהכל, שהרי יצטרך בעל השדה לשכור אריס ויתן לו שלישי השבח וישאר לבעל השדה חצי השבח (סמ"ע).

⁽¹⁾ שטפן הנהר - בין ששטפן הנהר ועקרן לגמרי, בין ששטף הקרקע מעל גבי שרשים ונכחש האילן עד אשר יתקננו להיות משובח בקרקע ככתחילה (סמ"ע).

(ה) טען האריס שהתנה שיטול החצי, ובעל השדה טען שלא התנה אלא ליתן לו השלישי, הולכים אחר מנהג המדינה.

מדבריו דזהו דוקא כשאין בעל השדה רוצה ליתן להבן לגמור המלאכה ולכן יכול הבן לומר לא אחזיר לך רק אגמור המלאכה ואם אין רצונך בזה איני מחוייב להחזיר לך אבל אם רצונו להניח גמר המלאכה ביד הבן והבן אינו רוצה לגמור מחוייב להחזיר מה שקבל אביו את המותר [כ"מ מסמ"ע] ולא ראיתי לאחד מהפוסקים שיאמר כן והרי איננו גזלן שהבנים יהיו חייבים לשלם כשהניח נכסים כמ"ש בסי' ש"א והרי פועל הוא ורבינו הרמ"א פסק בסי' של"ג דפועל שקבל שכירות יותר ממה שעשה עד עתה כיון שכבר קבל א"צ להחזיר אמנם גם בזה יש חולקין כמ"ש שם ולדעה זו ודאי דכן הוא דאם רוצה להניח גמר המלאכה ביד הבן והבן אינו רוצה אם הניח האב נכסים חייב הבן לשלם המותר (ערוך השלחן ס"ב).

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

שכירת פועלים

סימן שלא – השוכר פועלים ינהג עמהם כמנהג המדינה

(א) "השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב, מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן, אפילו הוסיף על שכרן⁽⁸⁾, כיון שלא התנהגו (ב) כן בשעה ששכרן¹¹: הגה ללא היה מנהג בעיר(ג), או שאמר להן: אני שוכר אתכם כדין תורה, חייבין ללכת מציחס בזריחת השמש(ד) ולעשות מלאכה עד ללכת הכוכבים. יזערו עבת, מקדים עלמו לציחו שיוכל למלאות לו חצית של מים וללכות לו דג קטן ולהדליק את הנר⁽⁹⁾. ללא היה מנהג בעיר, אבל רוב אנשי העיר צאו ממקום שיש סם מנהג, אזלין בחר מנהג העיר שצאו משם. והלך ממקום שנהגו להשכים ולהעריב למקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב או איפכא, אזלין בחר המקום ששכר סם הפועלים(ו). ויאינו קרוי מנהג אלא דבר השכיח ונעשה הרבה פעמים⁽¹⁰⁾, אבל דבר שאינו נעשה רק פעם אחת או שני פעמים אינו קרוי מנהג¹².

(8) אפילו הוסיף על שכרן - שיכול לומר הא דאוספת לך כדי לעשות עבודתך שפיר וכן עשינו (סמ"ע). הכא שהבעל הבית בעצמו אמר שיוסיף להם על דעת שיעשו מלאכה יפה כיוונו שיעשו לו על צד היותר טוב שהם יכולים, ובא לאפוקי שלא יתעצלו במלאכתן. משא"כ במקרה שלא אמר להם בעל הבית כלום רק הפועלים אטעו אהדדי ואמר פועל לחבירו שהבעל הבית יתן לו ד' ושכרם על הבעל הבית ואז אין זכות לפועל לתבוע ד' רק מכח שאומר שעושה לו מלאכה יותר יפה משאר פועלים, ע"כ צריך שיהיה באמת יותר יפה (ט"ז). אם הבעל הבית אמר להשכים, והפועלים מכחישים, ועוד לא שילם, אין בעל הבית נאמן על אף שהוא מוחזק, כיון דטענתו נגד המנהג (רע"א).

(2) כיון שלא התנהג - והא דטפי להו בשכרם, שיעשו עבודה יותר טוב, ואם אי אפשר לבדוק וכאן שונה מסי' של"ב ס"א שכאן הבעל הבית בעצמו אמר שיוסיף להם, על דעת שיעשו מלאכה יפה כיוונו שיעשו לו על צד היותר טוב שהם יכולים, ובא לאפוקי שלא יתעצלו במלאכתן (ט"ז).

(3) לא היה מנהג בעיר כו' - אין המנהג מבטל הלכה אפילו לענין ממון אלא דוקא מנהג ותיקין, אמנם עניני מסיים וכן צרכי חמרים וספנים וכל כי האי גוונא שבאו רבים להשתתף בו אין צריך ותיקין ונתן טעם לשבח דאי מצרכת להו למיזל בחר דין תורה בכל דבר לעולם תהא מריבה ביניהם משום הכי מעיקרא מחלו אהדדי לוותר על דין תורה וגמרי ומקני למיזל בחר סדר מנהג דידהו. והא דבעינן מנהג ותיקין קאי על שכירות פועלים ועל חילוק חצרות ובתים ובנין שלהם וכן שכירות בתים וחצרות וכל כה"ג דאין רבים מצרפים יחד וגם לא אצטרך מצרפי למהוי צייתי אהדדי לכך צריך שיהיה מנהג ותיקין דוקא ותו לא מידי (ש"ך בשם הבאר שבע).

(7) חייבים לצאת מביתם בזריחת כו' - ילפינן לה מדכתיב תזרח השמש יאספון וגו' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ובהליכתו היא צורך העבודה משום הכי סגי ביציאתו מביתו כשתזרח השמש משא"כ חזרתו לביתו שהוא לצורכו (סמ"ע).

(7) ולצלוח לו דג קטן - י"א ל"ד קטן (סמ"ע).

¹¹ כל שכירות פועלים כפי תנאי המשכיר והשוכר, וכאשר לא קבעו בפירוש, אז הכל כמנהג המדינה (ב"מ פג ע"א), ואפילו אם לא ידע המנהג, משום שמסתמא סומך על המנהג. ובזמנינו כמה בתי דינים דנים על פי חוקי המדינה, ואפילו במקום שאין שייך דינא דמלכותא עכ"ז הוה כמנהג. [בזה הוא דאמרינן דינא דמלכותא דין וכמבואר לעיל סימן ס"ח כמו בשטרי ראייה ולא בשטרי מתנה ובפרט שישראל דנין על פי דין תורה שנצטוו עליהם מהר סיני אין לשנות ישראל בישראל (קצה"ח קד סק"ו), לא מבעיא לאותן הפוסקים שסוברים דלא אמרינן דינא דמלכותא רק בדברים שהם להנאת המלך ולא בין איש לחברו וכו' אלא אפי' לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא דינא בכל דבר היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלינו (ש"ך סי' עג סקל"ט).. ועי' סי' שכח סק"ג במאיר המשפט בשם הסמ"ע: כיון דרגילין לכתוב כן, כל המקבל סתם על דעת הנהגו מקבל, והו"ל כתנאי ב"ד דצריך לקיימו על כל פנים. ועי' רמ"א רנט ס"ז שמשמע שהוא פוסק שדינא דמלכותא הוא ל"ד מה שהוא לצורך המלך. עי' ש"ך לקמן שנו ס"ז.

¹² עי' מאיר המשפט שלג ס"ק. Error! Reference source not found. שפועל נקנה בכסף ושטר וחזקה.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

⁽¹⁾ בתר המקום ששכר – אם הלך השדכן למקום אחר, ושירך שם בן עם הבת, במקום אחד, אזלין בתר המקום שנגמר השידוך, דמסתמא נתרצו לשלם כמו פועל במקום ששוכרים אותו בין ביוקרא ובין בזולא, אבל בנידון שהחתן היה דר במקום הזול והכלה במקום היוקר, והשדכן היה דר ג"כ במקום הזול, וא"כ עשה להכלה פעולה טובה במקום הזול ולהחתן עשה פעולה במקום היוקר, אם כן מצד החתן היה צריך ליתן כפי מקום היוקר ומצד הכלה היה צריך ליתן כפי מקום הזול, כיון דהפעולה טובה עשה השדכן עמה הי' במקום הזול (רע"א בשם הפנים מאירות).

⁽²⁾ אינו קרוי מנהג – דווקא היכי שאנו רואים נוהגים פעמים ושלש אבל היכי דידעי בבירור שעל פי הסכמת וותיקים נהגו כן, אפילו שאינו מצוי רק פעם א' ביובל שייך לומר ונהגו כן (רע"א).

(ב) 'מקום שנהגו לזון, יזון' (טז). לספק בגרוגרות או בתמרים וכיוצא בהם, יספק. הכל כמנהג המדינה (טז).

⁽¹⁾ מקום שנהגו לזון – י"א שהודעת דמים מהני נגד מנהג¹³, והעיקר שלא¹⁴ (קצה"ח)¹⁵.
⁽²⁾ הכל כמנהג המדינה - ואפי' היה המנהג בעיר ליתן להם מזונות והוא שכר פועלים ופסק להן מזונות לא אמרינן שדעתו היה להוסיף להם על המזונות שנהגו (סמ"ע), ועל אף שבדרך כלל תנאי נוסף לא בא לקיים החיוב הקיים, אלא להוסיף, אמנם כאן שונה שאין לדבר סוף מה היא ההוספה, והיה לו לפרש, אלא ודאי לא נתכוין להוסיף (טז).
(ג) 'השוכר את הפועל'⁽¹⁾, ואמרו לו: כאחד וכשנים מבני העיר⁽²⁾, מחשבין היתר שבשכירות והפחות שבשכירות, ומה שביניהם נותן החצי, כגון אם היתר בשש והפחות בארבע⁽³⁾, נותן להם חמש⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ השוכר את הפועל - עני המלקט בביתו של בעל הבית ואוכל פת של עצמו ומסייע לבעל הבית במלאכתו ובעל הבית מהנהו לפעמים במאכל ובמשתה ופעמים נותן לו מלבוש אבל אין לו שכר קצוב, ואם יצא מעצמו מפשיט בגדיו מעליו, אבל שכיר שנשכר אצל בעל הבית לזמן ידוע וקנה לו בגדים אם יצא תוך זמנו ללא רצון הבעלים, לא לשם כך נתן לו בגדיו, אבל אם יצא בזמנו הסכים להקנות לו, מאחר ולא התנה אחרת¹⁶ (קצה"ח).
⁽²⁾ ואמרו לו כאחד וכשנים מבני העיר - שוכר פועל השתא ואומר לו שיבא בקציר כיון שהוא על שער שיעמוד בקציר דהא השתא לא הוי שער כלל לזמן הקציר, וה"ל כמזכיר שער שיעמוד בקציר ודעתו אמיצוע כמו בפוסק על הפירות שיתן לו בגורן (קצה"ח).

¹³ וכן הוא בסמ"ע שלג סק"ח, ועי' נתה"מ שם.

¹⁴ איתא בתה"ד שהשוכר פועל, והפועל אמר לעדים שהוא נשכר לעשות משהו בסכום זה, "ובדעתו שיוסף לי הוצאות הדרך". ואחרי שחזר מהשליחות השוכר תובע הוצאות הדרך, והמשכיר לא מסכים. הדין עם המשכיר שהדמים מודיעים, שהרי השוכר מודה לו שאין ראוי לתת שכר גדול כ"כ בשליחות כזאת, ואע"פ שגם המשכיר מודה לו שמנהג סתם שוכרים כה"ג שיתנו הוצאתו עם השכר מכל מקום י"ל דהדמים מודיעין [ואפילו במכר, דמים מודיעים אם: למד"א א', לא מכחישים עיקר הלשון, כמו במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן אין מקום לשאול תראה המחיר של נגחן, שהרי בלשון המכר לא מוזכר שאני קונה לחרישה ולא לבשר. לחולק: אם אין חזקת ממון או רוב, וכאן יש חזקת ממון אצל המשכיר, ואפילו אם מנהג המקום שהשוכרים נותנים הוצאות וחשיב כרוב, מ"מ הודעת דמים מהני עם חזקה נגד רוב]. והקשה הקצה"ח, שהרי איתא בפירוש, במקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב דאפי' הוסיף על שכרן לא מצי אמר אדעתא דלהשכים ולהעריב ולא אמרינן הדמים מודיעין, וכן במקום שנהגו לזון יזון משמע דאפי' הוסיף בשכרן, אלא צ"ל דלא מהני הודעת דמים נגד המנהג. ואם דעתו אינו על דרך המנהג ה"ל לפרושי בהדיא.

@לבדוק אם יש דין של בגדים@.

¹⁵ וכמובן כל מקום שיש עבודה שיש מגוון של משכורות אין הדמים מודיעים על כלום (שו"ת בית שלמה חו"מ סי' יח @לא מצאתי@).

¹⁶ עי' שבט הלוי ח"ד סי' רכ שמביא מנחת פתים שחולק, ויש לטעון קים לי, ומיהו פשוט מאד דכל זה לענין מלבושים או תכשיטים סתם, אבל מה שרגילים היום שנותנים להפועלים בגדי עבודה מיוחדים שלובש דוקא בשעת עבודה פשוט מאד דבכזה בכל אופן מפשיט בעה"ב מעליו.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

(21) כגון אם היתר בשש כו' - ולפי זה אם קצתן נשכרין בג' וקצתן בה' וקצתן בו' אין נותנים להם ה' כשער הבינוני אלא כשיעור המחצה שבין הג' לו' והיינו ארבע וחצי (סמ"ע). עמ"ש בס"י של"ב ס"ג מזה¹⁷ (ט"ז). ע"י לעיל סי' ק"ג ס"ב ועיי' סמ"ע שם (רע"א).

(22) נותן להם חמש - לקיט הוא עני המלקט בביתו של בעה"ב ואוכל פת של עצמו ומסייע לבעה"ב במלאכתו, ובעה"ב מהנהו לפעמים במאכל ובמשתה ופעמים נותן לו מלבוש אבל אין לו שכר קצוב ואם יצא מעצמו, הוא צריך להחזיר את הבגדים. אבל שכיר שנשכר אצל בעה"ב לזמן ידוע וקנה לו בגדים אם יצא תוך זמנו כהאי דאמרינן פועל חוזר בחצי יום אדעתא דהכי לא יהיב ליה אבל אם יצא בזמנו בסתמא גמר ומקני ליה, ובש"ע השמיט הך דינא דלקיט וצ"ע למה (קצה"ח).

סימן שלב - דין האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים, ושכרן יותר ממה שאמר לו (א) האמר לשלוחו צא ושכור לי פועלים בשלשה(א) והלך ושכרן בארבעה, אם אמר להם השליח שכרכם עלי, נותן להם ארבעה ונוטל מבעל הבית שלשה ומפסיד אחד מכיסו(ב), ויש חומרים חס כל הפועלים אינן נשכרים רק נארכע, הנעל הבית נותן לשלוח כפי מה שהנהוג, ואם אמר להם שכרכם על בעל הבית(ד), נותן להם בעל הבית כמנהג המדינה¹⁸. היה במדינה מי שנשכר בג' ומי שנשכר בד', אינו נותן להם אלא ג' (ה) ויש להם תרעומת על השליח(ו). במה דברים אמורים: כשאין מלאכתן ניכרת(ז), אבל אם היתה מלאכתן ניכרת והרי שוה ד', נותן להם בעל הבית ד' (ח), שאילו לא אמר להם שלוחו ארבעה לא מרחו ועשו שוה ארבעה:

(א) פועלים בשלשה - פי' בשלשה דינרים (סמ"ע).

(ב) ומפסיד א' מכיסו - י"א שאם כל הפועלים נשכרים בד' או בג' וחצי או שעשאו מלאכה ששוה ד' שחוזר השליח ונוטל מבעל הבית כמו שהיה צריך לשכור פועלים או כפי שיווי המלאכה. ואע"ג דבעל הבית א"ל לשכור בשלשה וגילה דעתו שאינו רוצה ליתן יותר מג'. אמנם אם עשה עבודה ששוה יותר מד' לא חייב לשלם יותר מד'¹⁹ (סמ"ע, וש"ך²⁰), השולח אדם לשכור מלמד לבנו, ושכרו, ואירע אונס שהשוכר ידע ממנו, פטור גם הבעל הבית, וגם השליח, ואפילו אם השליח אמר שכרך עלי, כיון דהב"ה פטור מטעם דלעיל, אז לא חל החיוב על המשכיר מטעם דאמר שכרך עלי ואפי' הזיד בידים (ש"ך בשם המהר"ם מינץ), ויש חולקים שבעל הבית רק נותן ג' שכמו שאמר (רע"א).

(ג) כפי מה שהנהגו - ופשיטא דאין חילוק בין הוסיף להם השליח רביעית או יותר ודלא כבית יוסף (ש"ך).

¹⁷ אם אמרו בפ' כמו ששאר פועלים נשכרים נותן כפחות שבפועלים שונה מכאן שנזכר כא' או כב' מבני העיר, שאז משלמים כפי הבינונים.

ועי' רש"ם חו"מ סי' שלה, שכאשר יש ב' שערים של עובדים, אז הב"ה נותן כפי הזול, אבל כאשר יש ג' הוא נותן כפי הבינונים, אבל דווקא בקים לי ???.

¹⁸ עי' לקמן סמ"ע סק"ח: כיון דשינה השליח בשליחותו ה"ל כאלו לא שכרן כלל אלא עשו מעצמן המלאכה זו אצל הב"ה ונוטלין מב"ה כפי שיווי מלאכתן או כשכירות כל הפועלים, וכן בוא בש"ך שם.

¹⁹ שכר סתמא רק שהודיע שהוא שליח וממילא הוא שכר על בעה"ב. אמנם בדאמר שכרכם עלי אף שהודיע שהוא שליח חייב, וחייב מדין ערב שהרי אמר עבוד לפלוני ואני אשלם, ולכן אם שמקצת פועלים נשכרים בארבעה ומקצת בג', אין על בעל הבית חיוב רק ג' ויכול הפועל לומר לדידי שויה ד' וחייב לשלם להפועל ד'. וכן אם ה' הפועל בעה"ב דאומר אי לאו דאומרת לי בד' הוא זילא מילתא לאתגורי יכול לומר לדידי שויה. משא"כ כשאינו בעה"ב וכולי עלמא מוגרי בג' אם לא הודיע שהוא שליח חייב ד' ואם הודיע שהוא שליח ואמר שכרכם עלי דהוי רק ערב אינו יכול לומר לדידי שויה דנגד דינר הרביעי הוה ערב שלא בשעת מתן מעות, ולפ"ז בקבלן אף אם אמר שכרכם עלי אם היא יותר מכדי אונאה א"צ לשלם. אמנם אם לא ידע השליח דכ"ע מוגרי בג' יש חילוק בין קבלן לפועל דבפועל אין דין אונאה ובקבלן יש דין אונאה כנלע"ד. ואם אמר הפועל בפירוש להשליח אף שאמר לך בעל הבית ותוכל אתה לשכור בג' אבל אני איני משכיר עצמי רק בד' ואתה תשלם לי בד' ואין אני מכיר הבעה"ב רק אותך והשליח אמר אני שוכר אותך בד', אם הפועל הוא בעה"ב או שמקצתם משכירים בד' יכול לומר לדידי שויה, ואם הוא אינו בעל הבית וכולי עלמא שוכרים בג' לא משתעבד הסלע הרביעי מדין ערב (בית יצחק חו"מ פא).

²⁰ ולפי דבריו אין מח' מחבר ורמ"א בזה.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

(7) ואם אמר להם שכרכם על ב"ה כו' - ואם שכרם סתם ואין הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו דינו כאומר שכרכם עלי כדלקמן סי' של"ט סעיף ז' (ש"ך).

(7) אינו נותן להם אלא שלשה - דמסתמא דעת הבעל הבית אשר הזול והפועלים צריכים להתנות שאינן נשכרין אלא בד' ולא ה"ל לסמוך אדברי השליח שא"ל בד' מאחר שא"ל ג"כ שכרכם על הבעל הבית (סמ"ע וש"ך), ואפי' יש פועלים שאינם נשכרים רק בד' אינו נוטל אלא ג' אף שהפועל עצמו בעל הבית, ומשמע בש"ס דפועל בעל הבית יש לו תרעומות על השליח אפי' כל הפועלים נשכרים בג' משום דא"ל דאי לאו דאמרת לי בד' היה ולזול לי הדבר להיות נשכר (ש"ך). עי' קצה"ח סי' של"א סק"ג (הובא במאיר המשפט שם ס"ק (יא)) (קצה"ח).

(1) ויש להן תרעומות כו' - דיאמרו לו לולי שאמרת לנו בד' הווי טרחנו עצמינו להשכיר נפשינו בד' שהרי יש שוכרין בד' (סמ"ע וש"ך), ולפ"ז משמע דאם כל הפועלים נשכרים בג' אין להם עליו אפי' תרעומות (ש"ך).

(1) כשאין מלאכתן ניכרת - כמה היא שוה (ש"ך), ומפרש בגמ' כגון ששכרן לחפור חפירה עמוקה סביב השדה ונתמלא החפירה מים ואינן יכולין לשער מה שבתוך המים (סמ"ע, וש"ך), וכן כל כיוצא בזה (ש"ך).

(7) והרי שוה ארבע נותן להם כו' - משמע אפי' כל הפועלים נשכרים בג' כיון ששוה מלאכתן ד' נותן ד', והיינו דוקא כשיש נשכרים בד' לעשות מלאכה יפה כזו שעשו (ש"ך).

(ב) "אמר לו בעל הבית שכור לי בארבעה והלך השליח ושכר בשלשה, אע"פ שמלאכתן שוה ארבעה", אין להם אלא שלשה⁽¹⁾ שהרי קיבלו על עצמם, ויש להם תרעומות על השליח⁽²⁾, ולא שנא אמר שכרכם עלי או שנאמר להם שכרכם על צעל הבית:

(2) אע"פ שמלאכתן שוה כו' - היינו אע"פ שלפנינו ברור שמלאכתן שוה ד' (סמ"ע וש"ך).

(1) אין להם אלא שלשה - ונראה שהבעל הבית אין צריך ליתן הדינר הד' אף להשליח (ש"ך), ראובן השכיר ללאה בית אחד בסתם ולא פורש ביניהם דמי השכירות כמה הם ועמדה לאה בבית ההיא כמה חדשים ובתוך הזמן הנז' פרעה לאה לראובן דמי השכירות מכמה חדשים לערך שהיו פורעים אליו שאר השכנים משאר הבתים כיוצא באותה בית, כיון שלא התנה ראובן עם האלמנה בשעת השכירות אין לכוף האלמנה שתפרע יותר משאר השכנים, וכ"ש אם ראובן שתק שהיא הוכחה גדולה שכן היתה כונת המשכיר. ואם נפל דלקה בעיר שאין הרבה בנים ולכן השכירות עלה, שכל משכיר בית לחברו צריך להודיעו שנה א' קודם, וזה נלמד מכאן (ש"ך בשם הרשד"ם).

(2) תרעומות על השליח - לשון הגמ' דאמרי ליה וכי לית לך מאי דכתיב אל תמנע טוב מבעליו ור"ל כיון שבעל הבית אמר לך לשכור בד' לא היה לך לימנע אותה טובה מאתנו (סמ"ע), היכא שלא א"ל בעל הבית כלום אלא א"ל סתם שכור לי פועלים והוא שכרם סתם ועביד עבידתא שפירתא שוה ד' נותן להם ד' (ש"ך).

(ג) "אמר לו בעל הבית בג' והלך השליח ואמר להם בד', ואמרו הריני כמו שאמר בעל הבית, אין דעתם אלא שיתן בעל הבית יתר על ארבעה(יב), לפיכך שמין מה שעשו(יג), אם שוה ארבעה נוטלין ארבעה מבעל הבית, ואם אינו שוה או שאינו ידוע, אין להם אלא שלשה(יד). הגדה: "ואם אמר השליח שכרכם עלי, ככל ענין נותן להם ארבעה, וכן אם לא היו פועלים נשכרים רק בארבעה:

(2) אין דעתם אלא שיתן כו' - פי' ולא תאמר כיון שאמרו בפ"י כמו שאומר הבעל הבית לא יתן להם הבעל הבית אלא שלשה אפי' מלאכתן שוה ד' או שכל הפועלים אינן נשכרין אלא בד' שהרי סברו וקבלו אנפשים בפ"י כמ"ש הבעל הבית, אלא דודאי לא לגרוע חלקן ממה שאמר להן השליח אלא כוונתן הי' שאם אמר בעל הבית יותר מד' אזי יתן להן יותר כפי מה שאמר (סמ"ע), דמים מודיעים עוזר בשכירות פועלים להבחין אם השכירות כולל הוצאות הדרך (סמ"ע)²². נראה שדמים מודיעים רק כאשר לפי דברי הפועל יש בו שינוי מהמנהג,

²¹ פועל אמר בד' והשליח אמר בודאי תתפשר בטוב עם בעל הבית, ואפילו הבעל הבית אמר ודאי תתפשר ביניהם לך עבוד, וכן בשכר דירה כיון דלא השיב בעל הבית תשובה ברורה הוי כלא נפסק ביניהם ומשלם בפחות שבשכירות (ערך ש"י סוף קפב)

²² עי' קצה"ח הובא במאיר המשפט לעיל של"א ס"ק (ח) שחולק על זה.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

שכולם מפשרין עצמן על ההוצאה ונותנין קודם השליחות, והכא שלא תבע ליתן ההוצאה קודם ולפי דברי שניהם יש בו שינוי מהמנהג לזה אמרינן הדמים מודיעין (נתה"מ²³).

(²³) לפיכך שמין כו' - כלומר הרי הדין הזה כאלו לא אמרו הרינו כמו שאמר בעל הבית והוה ליה כאילו אמר השליח שכרכם עלי נותן להם ד' ונוטל מבעל הבית מה שהנהגו ואם אמר שכרכם על בעל הבית שמין מה שעשו אם שוה ד' נוטלים ד' מבעל הבית (אע"פ שכולם נשכרים רק בג' רק שפועל שעושה מלאכה יפה כזו אינו נשכר רק בד') ואם אינו שוה ד' אע"פ שיש נשכרים בד' אינו נותן הבעל הבית רק ג' כיון שמקצתן נשכרים בג'. ואם כולם נשכרים דוקא בד' נותן להם ד' (ש"ך).

(²⁷) אין להם אלא שלשה כו' - גם בזה דינם כאלו לא חזרו ואמרו כמו שאמר בעל הבית דנתבאר דינו לעיל בס"ב דבכל ענין אין להן אלא ג' משום דסברו וקבלו ואיבעי' דלא איפשטא הוא זה בגמ'²⁴ והולכין בה לקולת הנתבע ואין מוציאין מידו (סמ"ע).

(ד) י"אמר לו בעל הבית בארבעה והלך השליח ואמר להם בג' ואמרו לו כמו שאמר בעל הבית, אע"פ שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא ג'²⁵ (מו), שהרי שמעו ג' וקבלו עליהם. הגה: בעל הבית שאמר לפועלים עשה עמי מלאכה בארבעה כמו שעשו חזיריכם, ואמרו כמו שעשו חזיריכם, ואשתכח ליהיב להו יותר, כריך ליתן לאלו כמו לחזיריכם (טו). בעל הבית שהטעה פועלים (וי) ואמר להם עשו עמי בד' כמו שאמר פועלים נשכרים, ונמאלו שנשכרים צויתרו (ח), או שהפועלים הטעו בעל הבית צכהאי גוונא, הוי כאלו לא שכרו זה את זה כלל, ונותן להם כפחות שפועלים²⁶. בעל הבית ששכר פועלים ואל"ל ליתן לו חפץ ששכרו, יכול ליתן לו אחר כך דמיו, הואיל ולא משך החפץ לא קנאו²⁷ (יט)(כ)(כא)(כב):

(¹⁰) אין להם אלא שלשה כו' - עי' ב"מ עו ע"א, שכאשר השליח אומר מחיר שונה מהבעל הבית, וגם אמר "כמו שאמר בעל הבית" יש מח' אם הפועלים עשו על דעת השליח או על דעת הבעל הבית, ולכן נוהגים לקולא לנתבע, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולפ"ז אם תפסו פועלים ד'²⁸ לא מוציאים מידם. ואפי' אין מלאכתן שוה ד', תפיסתן עוזר, מאחר שאמר בעל הבית ד', ואמרו כמו שאמר בעל הבית, ואפי' כולם נשכרים רק בג' הדין כך (ש"ך). ואם הפועל ידע מזה שאמר בעה"ב בד' ואינו רוצה להשלים פעולתו עד שיתן לו ד', אע"ג דכבר התחיל במלאכה, אינו צריך להשלים את הפעולה עד שיתן לו ד', כיון דפועל מוחזק בגופו²⁹. ומזה נראה דאם ראובן שלח שלוחו לשמעון להשכיר לו ביתו בשלשה אדומים לשנה ואזל שלוחו ואמר לו בשנים ואמר שמעון כמו שאמר השוכר, דאפי' אם כבר דר בו ראובן כל השנה צריך לשלם שלשה אדומים כיון שהוא ספק והדירה בחזקת שמעון (קצה"ח). וי"א דזה דוקא כשהודיע השליח לראובן השוכר שהמשכיר אמר כמו שאמר השוכר וכבר ידע מהספק קודם שנכנס, וכיון שנכנס להמרחץ שלא ברשות, הוי כתפס מספק³⁰, דחייב להחזיר, אבל אם השליח לא הגיד דברי המשכיר להשוכר ולא אמר לו רק ששכר בארבעים ונכנס על דעת ארבעים, אע"פ שאמר שהמשכיר לא נתרצה רק מחיר הגבוה דהשוכר, מ"מ כיון דהשוכר לא היה לו פיסוק דמים גמור עם המשכיר, ודומה לדר בחצר חבירו בלא פיסוק דמים, אינו נותן רק שיווי (נתה"מ³¹).

²³ עי' פ"ת שמביא דברי הסמ"ע קצה"ח ונתיה"מ.

²⁴ האיבעיא דלא אפשריטא היא בסעיף ד' ולא כאן (ש"ך).

²⁵ עי' סי' רכז סל"ג שאין אונאה בשכירות.

²⁶ עי' לעיל הערה 17.

²⁷ עי' ב"י בשם הריב"ש (סימן תע"ו) כל מה שאדם נודר בשכירות אפילו בעל פה ובלא שום קנין יש להשלים כל שהנשכר עשה מלאכתו [הובא בסמ"ע שטו ס"ז]. וכן עי"ש בשם מהר"ק בשורש קע"ב: המבקש מחבירו להצילו מהסכנה וכן עשה ואמר שנתן שוחד כך וכך נאמן בשבועתו כמה הוציא ואינו צריך לגלות למי נתן השוחד מפני הסכנה. וצ"ע למה לא מובא בשו"ע ונו"כ. עי' חזו"א ליקוטים בחו"מ סי' ט סק"א החולק על הרמ"א שאם יש לו חפץ בבית הבעל הבית, אז קנו הפועלים בעבודתם, וצ"ע.

²⁸ שלא בצורת גזל, וחוזק יד, אלא כמו שתקנו דבר, והוא בידם, ולא החזירוהו לבעל הבית.

²⁹ אבל אם גמר הפעולה אז השכירות ניתן לבעל הבית, והוה כתפיסה ברשות (קצה"ח שיב סק"ו).

³⁰ אם יש ספק בכסף, לא מוציאים מאיפה שהוא נמצא, אבל אם היה ספק וא' תפס, התפיסה שלו נחשב כגזל ומוציאים מידו ליתן לאחר, ואז מחשבים בספק.

³¹ עי' קצה"ח בס"ק הבאה.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

⁽¹²⁾ כמו לחבריהם - דמה שחזרו ואמרו כמו שעשו חבירינו, לא היה דעתן שמאמינים לו שלא נתן להן אלא ד' וסברו וקבלו, אלא דעתם היה על מחיר הגבוה שהם קבלו, שאם נתן להן יותר יתן גם להם יותר, והרי נתן להם יותר. ואע"ג דיש פועלים דנשכרין בפחות, וגם מלאכתן אינו שוה כל כך. שונה ממקרה הקודמת שהפועלים לא תלו עצמם על דבר חוץ מדברי השליח, ולכן הסכימו לדברי השליח (סמ"ע, וקצה"ח³²). וי"א שזה כאלו לא שכרו זה את זה כלל, ונותן לפועלים כמחיר הנמוך ביותר, ולפחות ד' כמו שאמר³³, מאחר ואמר כמו חברכם שהוא יותר מד' וגם אמר בפירוש בד', ולכן לא הסכים ליותר (ש"ך). וי"א שהחילוק היא שגם בבעל הבית אמר ד' והשליח אמר ג' ואמרו כמו שאמרו בעל הבית, אם אמרו בפירוש כמו שאמרו בעל הבית אם זה יותר, אז ודאי חייב ד', שודאי דעתם על המחיר הגבוה, ולפי"ז הכא דהטעה אותן הבעל הבית בשיווי המקח ובשער שכירות פועלים אונאה הוא, תדע דאילו היה בקבלן ובשתות היה בו דין אונאה, ואונאה בכלל גזל הוא, וכיון דגזל הוא הוי כתפסן שלא ברשות לעשות מלאכתן וחייב לשלם כמו במרחץ (בסימן שי"ב סעיף ט"ו), דה"נ הפועל הוא מוחזק בעצמו, משא"כ בשליח שהטען ושינה בדברי הבעל הבית מה לו להבעל הבית בכך, שהוא לא הטען וסמכו עצמן על השליח לא הוי כתפיסה שלא ברשות. ועוד דמה שהטעה אותן שליח באמירת בעל הבית אין הטעות בענין שיווי השכירות, ואפשר שאפילו היו יודעין שהבעל הבית אמר ד' והשליח לא היה רוצה לשוכרן רק בג' היו ג"כ משכירין עצמן, דהבעל הבית שאמר ד' היה כוונתו שאם לא ימצא בפחות יתן ד' וסמך עצמו אהשליח, משא"כ כאן כשהטען בשיווי השכירות וסתמא דאינשי שאין נשכרין בפחות מחבריהם ובודאי מחמת שהטען עשו מלאכה ולכך חייב להן כמו שעשו חבריהם (נתה"מ).⁽¹³⁾ בעל הבית שהטעה פועלים כו' - כשהפועלים הטעו לבעל הבית אין לו עליהן אלא תרעומות אבל כשהבעל הבית הטעה את הפועלים כיון ששמעו וקבלו הפחות ועשו מלאכה יוכל הבעל הבית לומר אלו לא נתרציתם לשכירותי לא הייתי שוכר אתכם ואף בהטעו פועלים את הבעל הבית אם כבר נתן להם הבעל הבית השכירות ואח"כ נודע לו שנשכרים בפחות א"י להוציא מידן (ש"ך). ויש חולקים דאדרבה דגם בעל הבית שהטעה לפועלים אין להם רק תרעומת משום דבלא תנאי ג"כ צריך לשלם הפחות, משמע דלולי זה כגון דאף הפחות הוא ה' או ו' צריך לשלם (רע"א).

⁽¹⁴⁾ ונמצאו שנשכרים ביותר - פי' כל הפועלים נשכרין ביותר, רק שאותו יותר אינו בשוה, כגון שיש שנשכרין בה' ויש בו' ויש בז' ויש בח' כו' ע"ז מסיק ג"כ וכתב שנותן להן בפחות שבפועלים, ור"ל מה ששכרן בד' עכ"פ בטל, הואיל וכולן נשכרים ביותר, אלא משלם להן בה' דהוא הפחות נגד מה שנשכרים באמת דהיינו בה'. אבל אם נמצא דהמועט נשכרין בד', א"צ ליתן להם אלא ד', שכל אדם דעתו על הכי זול שאפשר³⁴. גם מה שמסיק הרמ"א, או שהפועלים הטעו להבעל הבית בכה"ג כו' היינו שהפועלים א"ל סתם תן לנו י' שגם שאר פועלים נשכרים ב' ונמצא שכולם נשכרים בפחות ואותו פחות אינו שוה רק קצת בט' וקצתם בח' ז' ו' וקאמר דנותן להן בפחות כיון דקציצת שכירתן בטלה שכל אדם דעתו על ההכי זול שאפשר. וכל זה אם אמר סתם, אבל אם אמר הפועלים "אנו רוצים י' שרוכס נשכרים ב' י", ובאמת רובם נשכרים בו', ומיעוט בה', צריך לשלם ו', שהוא הרוב (סמ"ע), וי"א שכך דרך בעל הביתם לשכור כפי הרוב (ש"ך). נראה שברור במקרה הקודם של "עשה עימי כמו חברכם" שעיקר השכירות ופיסוק דמים היה על המקח שעשו חבריהם, רק אחר ששאלו אותו בכמה, הטעה אותן, וכיון דבגוף השכירות נגמר הפיסוק על המקח של חבריהם נתקיים השכירות כן, ומה בכך שהטעה אותן אח"כ י"ל שסמכו עצמם שיבררו אח"כ. ועוד נראה דאפילו בלשון שכתב ברמ"א "בד' כמו שאר פועלים נשכרים", נראה שלשון השכירות מוסב על זה ג"כ ששוכר אותן על הסך שנשכרו שאר פועלין, והוי כאומר שתי לשונות הסותרות, וכיון שהטעה אותן בסך השער הוי כאונאה בשיווי המקח דבכלל גזל הוא וכתפס

³² עי' נתה"מ בס"ק הקודמת.

³³ קצת צ"ע בדבריו שאם הפחות שבפועלים היא ג' בשורה אחרונה כותב שצריך לתת ד'.

³⁴ עי' פתחי חושן חלק ז' פרק ח' סק"א, שהולכים לפי סוג העבודה והמקצוע, ואל כפחות ממש, וזה אפילו שיש יחידים המשכירים עצמם בזול, ואם יודע שהפועל לוקח במקומו תאחרים יות ממשאר פועלים אינו יכול לתת לו כפחות שבשכירות.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

שלא ברשות דמי, דחייב ליתן להם כפי תפיסת הלשון שהוא לטובתם³⁵. ולפמ"ש יש לקיים דברי שניהם, דינא דרמ"א כשאמר דברים אלו בתוך פיסוק דמים, ודברי הש"ך בלא אמר לו בפיסוק דמים רק בד', ובפיתוי השכירות שישכיר עצמו בסך זה אמר לו שגם שאר פועלים משכירין עצמן בסך כזה, אז אין לו רק דינא אונאה ופועל אין בו דינא אונאה (נתה"מ). ולפי דבריהם אם באמת הזכיר בעל הבית רוב שוכרין בד', היה צריך ליתן כפי שנשכרים רוב הפועלים ולא כפחות, ויש חולקים על זה שאי אפשר לדמות הטעה בעל הבית להטעו הפועלים, שפועלים שהטעו לבעה"ב ונתרצה ליתן להם י' אך שהטעו אותו שאמרו שרובן ב' ופע"כ נתרצה באם רובן בט' ליתן להם ט', לכך נותן להם ט', אבל בהטעה את הפועלים ואמר שרובן בה' דרצה ליתן רק ה' ולא יותר, אף דלא נתרצה אלא על הרוב, מ"מ הוי כלא התנה, ורק חייב כפי המיעוט ולא כפי הרוב (פ"ת בשם רע"א), וי"א שאם אמר לפועלים תעשו עמי מלאכה בד' כמו שנשכרים אחרים והפועלים שותקין, אומרים סבר וקיבל בקציצה שזכר בעל הבית, דבעינן גילוי מילתא שסמך עצמו על שכירות אחרים, דדוקא אז תלוי בשכירתם (ט"ז).

(ט"ז) ליתן לו חפץ בשכרו - ודוקא בחפץ דינא הכי ולא בשטר חוב³⁶ (סמ"ע), אבל חייב ליתן לו מה ששוא השט"ח כפי מה שהוא שוה למכור³⁷, כמו גבי מוחל שט"ח לעיל סימן ס"ו סל"ב (ש"ך), וי"א ששמין את השט"ח בגמר המלאכה, ולא בשעת פיסוק השכירות³⁸ (נתה"מ).

(כ) שם - ואם פסק עמו חטים סתם אינו חייב לתת לו חטים אלא נותן לו שכרו במעות ואע"ג שמובא (לקמן סי' של"ו ס"ב) דאינו יכול לומר קח חטים בשכרך, שחייב ליתן לו מעות כמו שהתנה עמו ולא שויו, התם הוא דסתם שכירות במעות הוא שכל השוכרים על דעת כן שוכרים פועליהן³⁹ (ש"ך), אם משכיר פועל לעשות מלאכה והתנה עמו ליתן חפץ מסוים בשכרו, לאחר כן כשגמר מלאכתו תובע ממנו אותו חפץ שהתנה, וזה אומר אתן לך דמי החפץ, יכול לחזור בו מאחר שלא משכו, ששכירות לא קונה חפץ, אמנם דמי החפץ ודאי צריך ליתן ומשום דשכירות אפי' אלף זוז קונה בדיבור, אבל אם השוכר רוצה ליתן לפועל את החפץ אין הפועל יכול לומר תן לי דמי החפץ, אע"ג דמעו דאינו קונה שניהם חוזרין הלוקח והמוכר ואפי' רוצה המוכר ליתן לו החפץ הלוקח יכול לחזור וליקח את כספו, היינו משום דמעו אפשר להחזירם אבל הפעולה אי אפשר להחזירו, וכיון דרוצה ליתן החפץ בשכרו כאשר הבטיחו אינו יכול לומר תן לי דמים כיון שלא שכרו אלא בחפץ, ראוי להסתפק היכא דנשרף החפץ אם יכול השוכר לומר שלך הוא דנאבד, כיון דיכול היה לפוטרו בחפץ, ונראה דאינו יכול לומר שלך נאבד דכיון דטעמא דאינו צריך ליתן החפץ משום דמחסרא משיכה, וכיון דקי"ל כר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות ומשום שלא יאמר נשרף חיטך בעליה, וצ"ע (קצה"ח). עיין מ"ש לעיל (סימן רג סק"ז [שחייב לקבל מי שפרע⁴⁰]), ולפמ"ש שם נראה דדינו כאפותיקי מפורש שאף שיכול לסלק בדמים אם נשרף פטור מליתן דמים אחרים (נתה"מ).

(כא) שם - אם חוזר בו השוכר הוא במי שפרע (עי' לעיל סי' רא ס"א) כיון דשכירות ה"ל כמו כסף, אם לא שהמכוש אחרון אינו שו"פ דאז הוה מלוה, ואין במלוה מי שפרע (קצה"ח).

³⁵ עוד בנתה"מ: (וכן הדין במקח שאם אמר להלוקח הריני מוכר לך בד' כפי השער, דלשון פיסוק דמים מוסב על שני הלשונות, תופסין הכל לטובת הלוקח אף שכבר נתן הדמים לפי שתופס המעות ע"י אונאה וגזל, ומכל שכן כשאמר הריני מוכר כפי השער ושאלו הלוקח אח"כ בכמה השער והשיב בד' ונמצא בפחות שאינו נותן לו רק הפחות כיון שהמקח נגמר רק כפי השער ועל זה משך הלוקח. אבל אם בשעת פיסוק אמר לו רק בד' רק שאח"כ שאל לו על השער ואמר לו שהשער הוא ג"כ כך או שכולן מוכרין כך, אין זה רק בדין אונאה ובעינין שותות, ותלוי בראות עיני הדין אם הלשון היה מוסב על הפיסוק דמים אם לא רק שאמר לו כן בדרך אונאה למען יקנה או ימכור לו ואז יש לו דינא אונאה).

³⁶ עי' תרומת הדשן רל, שהרי שטר רק נקנה בכתיבה ומסירה, ואין כאן.

³⁷ היינו ולא הפחות שבפועלים.

³⁸ ולענ"ד נראה שזה דווקא אם הפחות שבפועלים כזה או פחות, אבל אין ליתן לו פחות מהפחות שבפועלים.

³⁹ עי' סי' של"ו סק"ד. **Error! Reference source not found.** ועי' רדב"ז ח"ג תתצט שאין חומרא זו בשכירות כלים ובתים, אמנם בשכירות בהמה אכן צריך לשלם במזומן.

⁴⁰ ועי"ש בקצה"ח סק"ד שאין חיוב מי שפרע.

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

(כב) שם - אם הבטיח לשכיר בשכרו דבר שלא בא לעולם כגון פירות דקל ולא אמר דקל לפירות נמי מחויב ליתן שכרו, דלא גרע מהבטיח לו חפץ דלא קנה החפץ ואפ"ה בדמיו מיהו נתחייב, וא"כ ה"ה בדבר שלא בא לעולם בדמיו מיהו נתחייב, ואין שמין כמה שוה עכשיו קודם שגדלו הפירות שהוא בזול אלא צריך ליתן פירות דקל אחר שגדלו או דמי הפירות אחר שגדלו (קצה"ח), ויש חולקים רק שנותן לו כפי מה ששוין למכור בשעת גמר פעולה דאז הוא פרעון השכירות (נתה"מ), ע"י מש"כ בגליון ריש סימן קצח [שאם התנה עמו ליתן לו כור חטים כיון דמשך החפץ צריך ליתן החיטים כפי שפסק] (רע"א).

(ה) שכר בעל הבית בעצמו בסלע ונתדלולה המלאכה והראה להם בעל הבית פנים זועפים ופייסוהו בדברים⁴¹, אינו יכול לומר לא נתפייסתי אלא על דעת שתפחתו משכרכם כפי הזול, שהם יאמרו לא פייסנוך (כג) אלא על דעת שנעשה המלאכה טובה וכן עשינו. הגה: מיוש מחלקין לאס דעל הזית אמר דפיוש אינו נותן לכס אלל כדכד) והיה יכול לחזור בלא תרעומות(כה), לע"ג לחזור ופייסוהו אינו נותן אלל כמו שאמר, וכן אם הוקרה המלאכה והם הראו לו פנים זועפות ופייסם בדברים, אינם יכולים לומר לא נתפייסנו אלא על דעת שתוסיף על שכרינו כפי היוקר, שהוא ישיב לא פייסתי אלא על דעת להוסיף לכם אכילה ושתיה (כו) וכן עשיתי:

(ג) לא פייסנוך כו' - עיין מ"ש בסימן רכ"א מזה (ט"ז).

(ד) אלא כך - כלומר סך פלוני לאפוקי חזר בו בסתם (ש"ך).

(כה) והיה יכול לחזור בלא תרעומות - כגון שחזרו בהן הפועלים תחלה ובטלה שכירותם אלא שמנכה להם וכדלקמן (סימן שלג ס"ד), ואח"כ נמלכו ורוצים לגמור המלאכה וחזר בו בעל הבית, ואמר בפירוש איני נותן לכם אלא סך פלוני ופייסוהו, יכלו לומר, רק על תנאי זה עבדיתיך (ועיין מ"ש לקמן סי' של"ג סעיף א' וסעיף ה' ס"ק ל') (ש"ך). ע"י דברי רכא סק"א (נתה"מ).

(כז) אלא ע"ד להוסיף לכם אכילה ושתיה - לשון הש"ס על דעת שטרח לכם באכילה ושתיה (ש"ך).

(1) אם המלאכה שוה ה' ושכרם בד' והזולה ועמדה על ד', נותן להם ד', ולא יוכל לומר להם גם עתה תקחו ליני פחות ממה שקוה (כז), וכן אם שכרן ביותר דינר מהראוי והוקרה המלאכה, אינם יכולים לומר גם עתה תוסיף לנו דינר יותר מהראוי לפי היוקר של עכשיו.

(כז) ולא יוכל לומר - בגמ' מפרש הטעם, שיאמרו הפועלים מתחלה לא נתרצנו בפחות אלא מפני שראינו שאינך יודע דרך שכירות הפועלים ולדעתך גם שאר פועלים לקחו כן ואנו היינו דחוקים למעות ונתפייסנו בפחות מהראוי לנו מה שאין כן עתה שאתה רואה שכל הפועלים נשכרין בכך וכן הטעם בסוף הסעיף דהבעל הבית אומר על דרך זה להפועלים (סמ"ע).

⁶ ב"מ פג ע"א

³ טור

⁴¹ ואם דברו בפירוש להפחית או להוסיף כגון שהוקרה המלאכה ואמרו הפועלים לא נעשה בלי הוספה כך וכך ופייסם הבעה"ב אפילו לא אמר להם הנני מוסיף לכם אלא אמר לכו עשו מלאכתכם צריך להוסיף להם ולא מיבעיא אם היה עדיין קודם התחלת המלאכה אלא אפילו היה אחר ההתחלה כיון שפועל יכול לחזור בו הוי כהתחלת המלאכה ולכן במקום שאינו יכול לחזור בו בלא הפסד כפי מה שיתבאר בסי' של"ג אין באמירתם כלום אם הבעה"ב עצמו לא אמר אני מוסיף לכם כשארי פועלים או הוספה כך וכך ואם הוזלה המלאכה ואמר הבעה"ב אין רצוני שתעשו אא"כ תפחתו לי מהמקח כך וכך ופייסוהו בדברים ולא הזכירו הפחת אם כבר התחילו המלאכה אין בדבריו כלום דהא אינו יכול לחזור בו ואף אם לא התחילו עדיין במלאכה אלא שיש להפועלים תרעומות על חזרתו כפי שיתבאר שם י"א ג"כ דאין בדבריו כלום דכיון שמדינא יש להם תרעומות על חזרתו אף שאמר אין רצוני רק בפחת מ"מ כשפייסוהו אמדינן לדעתיה שחזר למקחו הקודם אבל אם אין להם תרעומות בחזרתו מדינא או אפילו כבר התחילו במלאכה רק שהפועלים חזרו בהם מקודם ובטלה שכירותם ואח"כ נמלכו לגמור המלאכה וקודם זאת ההתחלה אמר להם כן אינו נותן אלא כמו שאמר אף אם הם לא אמרו בפירוש שמסכימים על הפחת אמנם אם הסכימו זל"ז בפירוש על פחת או הוספה אין חילוק בין קודם המלאכה בין באמצע המלאכה בין שיכלו לחזור ובין שלא יכלו לחזור ועשו כדבריהם כיון ששני הצדדים אמרו כן וע"י בסי' רכ"א (ערוך השולחן סעיף טז).

מאיר המשפט על הכירות וקבלנות

ג ירושלמי ב"מ פ"ז ה"א, אשכרי ב"מ פ"ז סי' א.

ד נ"י ב"מ נב ע"א ד"ה וגרסינן

ה ס"ס

ו ריב"ש תעה.

ז ב"מ ס"ס.

ח ב"מ פז ע"א.

ט ב"ה עה ע"ב ורי"ף מו ע"א ורא"ש סי' א.

י רמ"ה.

יא ב"מ עו ע"א.

יב ס"ס.

יג

יד ס"ס.

טו נ"י &